

Jókai Mór
Párga rózsa



Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 273 0

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó

2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR

SÁRGA RÓZSA

Pusztai regény

TARTALOM

I.	5
II.	7
III.	18
IV.	29
V.	35
VI.	37
VII.	40
VIII.	44
IX.	48
X.	54
XI.	60
XII.	66

I.

Még akkoriban nem szelte keresztül a Hortobágyot a vasút; még nem is volt az Alföldön semmiféle vasút. A Hortobágy vize sem volt lecsapolva: a kétkerekű malom vígan kelepelt a kis folyamon, a nádásban jó dolga volt a vidrának.

A legelső hajnalhasadásnál egy lovas legény poroszkál a sík *zámi* pusztán, mely „túl” esik a Hortobágy vizén (Debrecent véve a világ közepének). Honnan jön? hová tart? azt nem lehet kitalálni; a pusztán nincs ösvény: kocsinyomot, patkónyomot menten benő a fű. A végtelen láthatárig nincs más, csak fű; egy élőfa, egy kútágas, egy gunyhó nem zavarja meg a fenséges zöld sivatag országát. A ló megy az ösztöne után. A lovasa alszik, bóbiskol a nyeregben, hajladozik hol erre, hol arra, de azért a lába ki nem esik a kengyelből.

Gulyásbojtárnak kell neki lenni, mert az ingujja elől össze van kötve: a lobogós ingujj a szarvas állatok között akadékos volna. Kék a mellénye, fekete a gombos rajthuzlija, fekete a szűre is, selyem virágokkal kivarrrva, csatos szíjon lóg le a fél válláról. Balkezében a lazán eresztett kantárt fogja, jobb keze csuklójára akasztva a karikás ostor, nyeregkápájába dugva a hosszú ólmos fütykös.

Széles, feltűrt karimájú süvege mellé tűzve egy sárga rózsa. Mikor egyszer egyszer felkapja a ló a fejét, a sallangos csótárt megrázva, a bóbiskoló legény is felneszel egy pillanatra. Első mozdulata az, hogy a kalapjához kap: megtapintja a rózsát, nem vezett-e el? aztán leveszi a fejről a kalapot, megszagolgatja a sárga rózsát nagy gyönyörűséggel (pedig annak nincs is rózsaillata), aztán megint féloldalra nyomja a süvegét a fejébe, s hátraveti a nyakát. Azt hiszi, hogy akkor meg fogja látni a kalapján azt a rózsát.

Aztán dúdolni kezdi a kedvenc nótáját (tán az ébren tartja):

*„Ez a csárda olyan közel ne lenne!
Olyan jó bort csak ne mérnének benne!
Arany icce, réz a messző:
Azér' járok olyan késő
Angyalom, kicsikém, tehozzád.”*

Aztán megint csak előrehúzza a feje, s bóbiskol tovább. Egy zökkenőnél ijedten veszi észre, hogy a kalapja mellől elveszett a sárga rózsa.

Nosza visszafordítja a lovát, s megtér a rózsáját keresni a tenger fűben, pedig az is teli van mindenféle sárga virággal, most nyílik a pimpó, sárma, meg a vízililiomok. De azért az elveszett rózsáját azok közt is megtalálja; s megint feltűzi a süvege mellé, aztán dúdolja tovább a nótáját:

*„Kis kertemben egy almafa virágzik,
A sok almavirág miatt nem látszik*

*Hol nyílik a dupla szegfű?
Hol terem a hű szerető?
Én is azt – én is azt keresem.”*

Újra elalszik, s újból elveszti a rózsáját. Megint visszafordítja a lovát, megkeresni az elveszettet. Ezúttal egy szépen virágzó nagy bogáncs piros virágbugái közt találja azt meg. Hogy összerugdossa csizmasarokkal azt a bogáncsot! Még az mer az ő rózsájával csókolózni!

Arra ismét felkap a nyergébe.

Ha babonás volna: nem tűzné fel harmadszor is a süvege mellé azt a sárga rózsát. Ha értené a madarak nyelvét, kitalálná, mit csicsereg az a száz meg száz pacsirta, mely a kora hajnalt üdvözölve mind odafenn jár a magasban, ahol szem nem látja; azok mind azt mondják neki: „ne tűzd fel, ne tűzd fel a sárga rózsádat”. – De hát a hortobágyi legény „vastagnyakú”: nem ismer se babonát, se félelmet..

Pedig sok időt eltarisznyázott – a rózsakereséssel, talán még többet – a rózsza megszolgálásával; hajnali itatáskor ott kellene neki lenni a zámi pusztá karámjánál. Majd káromkodik a számadó gazda.

Hát hadd káromkodjék! Akinek egy olyan sárga rózsza van a süvege mellett, az még a számadótól sem fél.

Egyszer aztán a lovának a nyerítése ébreszti fel. A hóka szemközt jövő lovaszt vett észre. A holdas pej régi ismerőse: azt köszönti messziről.

A pej paripa lovasa csikósbojtár. Meg lehet azt tudni a lobogós ingujjáról, a tulipános, fehér szűréről, a félvállán átvett pányváról; de leginkább arról, hogy a nyergének nincs terhelőszíja, ami a ló hasát átszorítsa: csak úgy van lazán a hátára vetve.

Nemcsak a két paripa, hanem a két lovas is ráismer egymásra jó messziről, s sebesebbre fogva az ügetést, odarúgtatnak egymáshoz.

Mind a kettő valóságos ősmagyar arctípus, noha egymástól merőben különböző. Ilyenek lehettek az első magyarok, amikor Ázsiából idekerültek.

A gulyásbojtár széles vállú, csontos termet, vastag nyakkal, köpcös derékkal: arcvonásai duzzadók, két orcája pirosposzsgás, álla, szája, szemöldöke csupa hetykeség, kis bajusza hegyesre kipödörve; gesztenyeszín haja kerekre levágva; a szemei dióbarnák, de első látásra azt hinni, hogy zöldek.

A csikósbojtár alakja pedig karcsú derékban, de vállban és csípőben kifejlett, hatalmas domború mellkassal; arcszíne olyan, mint az aranyozott bronzé, monyorú metszéssel; tökéletes szépségű száj, orr és szemöldök, ragyogó kis fekete szem; fekete bajusza magától kunkorodik fölfelé; szénfekete haja is természetes langos csigákban borul a két vállára.

A két paripa összeröhögve köszönti egymást. A csikósbojtár üdvözli a pajtását elébb.

- Isten jó nap, cimbora! De korán ébredtél! Tán nem is aludtál?
- Fogadj Isten, pajtás. Hát volt aki elaltatott, volt aki fölébresztett.
- Honnan jössz most ízibe?
- Csak innen a mátai pusztáról; a lódoktornál voltam.
- A lódoktornál voltál? Akkor csapd agyón a hóka lovadat.

- Mért csapnám agyon a hóka lovamat?
 - Azért, hogy meg hagyta magát kerülni a lódoctor gebéjétől: van egy fél-órája, hogy láttam a doktort a kétkerekű laptikáján a mátai karám felé baktatni.
 - Hát ne firtasd te ezt, pajtás. A te holdas pej kódát is sokszor megveri a számadó juhász szőke számara.
 - Ejha! De szép sárga rózsza van a süveged mellett, cimboral!
 - Hát van annak, aki megszolgálja.
 - No csak aztán meg ne bánja, aki megszolgálta.
- Ezzel fenyegető mozdulattal emelte magasra az öklét a csikósbojtár, hogy a lobogós ingujja a válláig omlott, napbarnított atlétai karját meztelen mutatva.
- Azzal mind a ketten sarkantyúba kapták a paripáikat s vágattak tova a maguk útján.

II.

A gulyásbojtár ügetett a karám felé; a zámi halmok meg a kis akácerdő kezdettek kilátszani az ég aljából; közöttük a hármás kútgém. De jó futás esik még odáig. A gulyáslegény levette a süvege mellől azt az árulkodó sárga rózsát; beletakargatta a piros keszkenőjébe, s keszkenőstül együtt lecsúsztatá a bekötött szűreujjába.

A csikósbojtár pedig irányt váltott, s ahol a nagy tengersík pusztán a földre lapuló kékes köd mutatta a Hortobágy folyását, arrafelé sarkantyúzta a paripáját; ő meg sietett annak a sárga rózsának a termőfáját felkeresni.

Mert csak „egy” sárga rózsza van az egész Hortobágyon, az is a csárdabérlő kertjében. Valami idegen hozta oda, azt mondják Belgaországból; csodálatos rózsza, egész nyáron nyílik, pünkösdkor elkezd, s még adventben is teli van fakadó bimbóval. Olyan sárga a virága, mint a termésarany, az illata meg inkább a muskotályboréhoz hasonlít, mint a rózsáéhoz; hej de soknak a fejébe ment már ez az illat, aki azt a rózsát megszagolta!

Aztán annak a leánynak is csak „sárga rózsza” volt a neve, aki abból a rózsából szakítani szokott; – nem is magának.

Ezt sem tudni, hol vette az öreg csapláros; felesége nem volt. Úgy felejtette ott valaki. Megtartották, felnevelték; szép karcsú virágszál lett belőle. Nem volt annak az arca piros, mint a többi leányké; hanem valami átlátszó hamvas sárga; azért mégsem volt az beteg szín, alatta ragyogott az élet, s amikor mosolygott, mintha tűz sugárzott volna ki belőle. Aztán az a nevetésre álló szája a fölfelé húzódó szegletekkel, úgy illett a két nagy kőkény szeméhez, akiről nem tudta az ember, hogy kék-e vagy fekete? mert ha belenézett, azt is elfeledte, hogy a világon van. A haja is fekete volt, egy varkocsba sárga pántlikával összefonva: langos volt az magától is, nem kellett birsalma nedvével kenni, hogy göndörre legyen, ahogy más leányok teszik.

Hej de sok nótát tudott! De szépen el tudta dalolni, amikor akarta. Ha jókedve volt is danolt, ha búsult is danolt; van arra mindenikre nóta. Parasztleány nem

élhet dal nélkül; nóta mellett könnyebben megy a munka, jobban telik az idő, meg-
rövidül az út.

Kora hajnalban már, mikor még csak pirkad, hallani a nótafikálását, ahogy a
kerten gyomlál.

A vén korcsmáros nem törődik már a csaplársággal, az egész vendéglátás a
leányra van bízva, az ad bort, az főz, az számol. Az öreg a méheit lesi, a kaptárok
most rajzanak.

Pedig az udvaron lódobogás hangzik, a kutyák ugatnak és még azon a csahin-
tó hangon, amivel ismerőst szoktak üdvözölni.

– Klári! Eredj előre! Nem hallod? Kutya ugat, vendég jött. Lásd el rendén.

A leány leereszti a gyomlálásnál feltúrt tarka viganóját, felhúzza a pillangós ci-
pőit; megmossa a kezét a gyomlálás után az öntözőkannából, aztán megtörli a
felső kötényében, azt leveti, van alatta tiszta kétszél/kötény, annak a korcában lóg
a söntés kulcsa; a tarka kendőt leveszi fejről, a megnyálazott tenyerével a halán-
tékához simítja a haját, de előbb leszakít egy rózsát arról a mindignyitórul, s a füle
mellé tűzi.

– No megint téped azt a rózsát? hátha csak egy pandúr?

Mit tesz az, hogy „csak”? Tán hogy a pandúrnak nem lehet a csákójához tűzni
a rózsát? vagy hogy az nem érdemes rá? Pandúrja válogatja!

De bizony nem pandúr volt az, akit ott talált a leány az ivószoba hosszú aszta-
lának a legvégén ülve, hanem a legnyalkább csikósbojtár: a Decsi Sándor.

A csikós az asztalon heverő üres palack fenekével dobol keményen, s mogor-
va méltósággal kiált a leánynak: „hozz bort!”

A leány elsikoltja magát, mikor a legényt meglátja, s összecsapja a két kezét.

– Decsi Sándor! Hát megjöttél? Sándor! Lelkem! Édes!

– Azt mondtam, hogy hozz bort! – mordult rá a legény, s az öklére támasztja a
félredűtött fejét.

– Hát ez a „szép jó reggel” annyi idő után?

Arra a legény észreveszi magát: tudja ő, hogy mi a becsület. Leveszi a kalap-
ját, s az asztalra teszi.

– Jó reggelt, kisasszony!

– „Me-e!” – mond erre a leány, piros nyelve hegyét kidugva a szájából, s azzal
durrás vállvonítással megy a söntésbe, két csípőjét jobbra-balra riszálva; vissza-
jön a borral, s a legény elé teszi, aztán elérzékenyült hangon szól hozzá:

– Mért mondtad nekem azt, hogy „kisasszony”?

– Azért, mert az vagy.

– Máskor is az voltam, de te mégsem mondtad.

– Az másik-máskor volt.

– No hát itt a borod. Kelle-e még valami?

– Köszönöm. Majd aztán.

A leány bosszúsán csettentett a nyelvével, s aztán leült melléje a hosszú pad
végére.

A legény felvette a tele palackot, s a szájához vitte, s addig le sem vette, amíg fel nem hajtotta. Akkor aztán a téglapadlóhoz vágta a palackot, hogy ezer darabra tört.

- Miért törted össze ezt a palackot? – kérde szelíden a leány.
- Azért, hogy ne igyék belőle utánam más.

Azzal nagy kevélyen odadobta az asztalra a három *kutyanyelvet*. (Ez volt a népszerű neve a papiros tízkrajcárosnak.) Kettő a veres borért, egy a palackért.

A leány engedelmesen fogta a cirokseprűt, s összetakarította az üvegcserepeket. Aztán, tudva a regulát, visszament a bormérő rács mögé, s hozta a másik palackot: odatette a legény elé.

Megint odaült melléje: a szemébe szeretett volna nézni.

A legény csak azért is lehúzta a szemére a kalapját.

Akkor aztán a leány azt tette, hogy levette a bojtár fejéről a kalapot; s azt kezdte vele, hogy a hajába tűzött sárga rózsát a kalap selyemszalagja mellé illessze.

A legény észrevette azt, s kikapta a leány kezéből a kalapját.

– Csak tartsd meg a rózsádat annak, aki érdemesebb reá.

– Sándor! Meg akarsz ríkatni?

– Az is hamisság lesz. Még az imádkozásod is az. – Hát nem most hajnalban vitte el a rózsádat a süvege mellett a Lacza Ferkó?

A leány arca nemhogy piros lett volna e szóra, de még haloványabb lett.

– Sándor! Bizony Isten mondom, nem...

Nem hagyta neki tovább mondani: hirtelen befogta a száját.

– Ki ne fújd az Isten nevét hamisságra! Hát ez az aranyfüggő, hogy került a fűledbe?

A leány elnevette magát.

– Óh te buksi! Hisz ez tulajdon az az ezüsfüggő, amit te hoztál nekem; csak-hogy én megfuttattam arannyal az ötvösnél Újvárosban.

Ekkor a legény megfogta a leánynak mind a két kezét, s szelíden, lágy szóval beszélt hozzá.

– Klári édes! Nem mondom már hogy „kisasszony”. Kérlek igen szépen: ne hazudj énnekem. Semmit sem utálok úgy, mint a hazugságot. Azt mondják „hazug kutya”! Pedig a kutya nem hazudik. Másképpen ugat, ha tolvaj jár a tanyán, másképpen, ha a gazdája jött meg, vonyít, ha veszedelmet érez: de soha meg nem téveszti a maga ugatását. A kutyában van becsület. Csak az ember tud hazudni. Az az igazi ugatás. Engem soha nem vitt rá a lelkem. Nem fordul rá a nyelvem a hazugságra. Nem is bajusz alá való az! Csúnya dolog az, mikor egy bajuszos szájából hazug szó jön ki: mint egy tacskó kölyökéből, aki fél a veréstől. Látnod, mikor a múlt ősszel itt voltak az asszentálók, minket is mind beállítottak a pusztáról. A nemes város itthon akart minket bojtárokat tartani a gulya, ménes mellett; mert azoknak nehéz sora van. Előre megkenték a deputációnak a markát. A felcserek kinek-kinek megsúgták közülünk, hogy micsoda testi fogyatkozást valljon magára, amiért „untáglik”-nak eresszék. A Lacza Ferkó, az ráállt a fortélyra. Azt hazudta magára, hogy süket, mint a fekete föld, a trombitaszót se hallja

meg. Nekem majd a szemem égett ki miatta. Hazaeresztették, pedig olyan jól hall, hogy éjjel a sötétben a marha bögéséről meg tudja mondani: bitang marha keveredett-e a gulya közé, vagy tehén hívja az eltévedt borját. Tudott hazudni a cudar! Mikor aztán énreám került a sor, engem is össze-vissza vizitált a felcser, s azt sütötte ki felőlem, hogy a szívem rendetlenül dobog. – „Hát ha rendetlenül dobog, azt mondtam rá, annak nem a szívem az oka, hanem az a sárga rózsza ott a hortobágyi csárdában!” Az urak mind ösztököltek, hogy hagyjam rá, amit a doktor mond: „szívtágulásom van.” – „De bíz az én szívem nem tág! Nem fér el abban több egyetlen egy icipici kis leánynál! Nincs nekem semmi hibám a világon.” – Be is soroztak katonának. – De azért megbecsültek ám: még a hajamat sem vágták le; elküldtek Mezőhegyesre a méneshoz katonacsikósoknak. – Míg aztán fél esztendő múlva a nemes város letette értem az ezer forint váltságot, hogy visszassezzen a cifra méneshoz, ahol nagy szükség van rám. Hát azt az ezer forintot én majd leszolgálom a két kezemmel: de nem szolgáltam le a hazug szájjammal, ahogy az a másik.

A leány ki akarta húzni-vonni a két kezét a legényéből, s tréfával akarta elűtni a dolgot.

– Ejnye Sándor, lelkem, de szépen megtanultál prédikálni ott a császár kenyere. Ennyi ékes szóval legátusnak is eljárhatnál Balmazújvárosba vasárnaponkint.

– No csak ne mórrikálj! Ne tedd magad! Tudom én, hogy mi van a begyedben. Gyöngye nép a leány, azt gondolod, nincsen más fegyvere, mint az, hogy hazudni tud. Anélkül megfognák. Nyúlnak a gyors lába, madárnak a szárnya, az ami a leánynak a hamis szája. – De hát látod, én olyan ember vagyok, aki a nálamnál gyöngébbet soha meg nem bántom. Felőlem nyúl ott maradhat a bokorban, madár a fészkében: én fel nem riasztom. Leányt sem bántok meg, aki igazat mond, egy rossz szóval, egy rossz nézéssel sem. De ha te énnekem hazugságot mondasz, azért úgy megítélek, mintha ezt a te szép, tiszta halovány orcádat kikennéd pirosra bécsi ronggyal. – Nézd el ezt a rózsát a kezében, még most alig fakadt ki, de ha ráfújom a forró leheletem, egyik levele a másik után kifeslik. Légy te nekem ilyen sárga rózsám, nyisd ki a lelkedet, nyisd ki a szívedet előttem, akármit vallasz meg, nem haragszom érte, megbocsátok érte, akárhogy összetöröd vele a szívemet.

– S aztán mit adsz érte?

– Amim megmarad belőle.

A leány tudta a szokást; hajnalban bor mellé szalonnát eszik a legény, paprikával, fehér cipóval. Eléje tette. Nem is vetették meg. A bojtár előhúzta a csizmaszára mellől a csillagos nyelvű hegyes kését, szelt magának a cipóból, szalonnából, s hozzálátott.

A nyitott ajtón bejött a komondor, s nagy farkcsóválva odament a bojtárhoz, a fejét odatörülte a két térdéhez, s aztán leült eléje, a szeme közé nézve, egyet morgott, s nyájasan ásított nagyot.

– Még a Bodri is rád ismer.

– A kutya csak megtartja a hűséget; de a leány elfelejti.

– Hej Sándor, Sándor! De rosszul tetted, hogy nem tudtad kimondani azt a kis hazugságot, amit kellett volna: akkor nem vittek volna el Mezőhegyesre katonacsikósna! Nem jó a leányt egymagára hagyni; nem jó az orgonafának a kerítésen kihajolni, amikor virágzik, megkívánják, szakítanak róla.

Erre a szóra csak kifordult a falat a legény szájából; odadobta a kutyának; az bekapta.

– Ezt igazán mondtad.

– Hát tudod a nótát: „ha a záporosó a lányt megáztatja, a legény subája bizony betakarja.”

– Tovább is tudom: „utánament lassan a lány a legénynek; mert tulipános subája volt szegénynek”. – Coki kutya! Te is mindenkinek csóválod a farkad, akit szalonnázni látsz.

A paripa odakünn az udvaron nyeríteni kezdett; a leány kiment, s idővártatva visszajött.

– Hol jártál?

– Bekötöttem a lovadat az istállóba.

– Ki mondta, hogy kösd be?

– Hát mindig azt szoktam.

– De most más a szokás. Megyek íziben odább.

– Hát nem falatozol? Nem ízlik a szalonna, fehér cipó? Jobbhoz szoktál a császár kosztján? No megállj! Majd mást hozok.

Azzal kinyitotta a faliszekrény ajtaját, s kivett onnan egy tányér rántott csirkét. Tudta, hogy ez a kedves csemegéje a bojtárnak, rántott csirke hidegen.

– Hát ez kinek a maradéka? – kérde a legény gyanúsán.

– Mit kérded, ha eszed van? Csárdába vendégek járnak. Annak rántok csirkét, aki megfizeti.

– Hát úri vendégek voltak itt az éjjel?

– Ugyan voltak: két úr Bécsből, kettő Debrecenből. Éjfél után két óráig fenn mulattak, akkor útra keltek. Ha nem hiszed, itt van a vendékönyv: megláthatod benne a neveiket.

– Elhiszem hát.

A bojtár hozzálátott a kedvenc ételéhez.

A nagy cirnos kandúr addig ott mosdózott a kemence padkáján, most egyet gondolt, fölkel, nagyot nyújtózott, görbe hátat csinált, azután leugrott, odament a bojtárhoz, megmérte a két talpa körmével a csizma szárán, milyen magas lesz a hó a télen; aztán felszökött az ölébe, odatorleszkedett a kezéhez, nagyokat taszítva rajta a fejével; egyenkint megnyalogatta mind az öt ujjahegyét; aztán lefeküdt az ölébe, s elkezdett dorombolni.

– Látod? Ez a macska is hogy hízelkedik neked.

– Nem is kérdem én a macskától, hogy kinek az ölében dorombolt tegnap! – Hát mit fizetek a „pakene hendliért?”

– Te semmit. Megfizetett érte más. Hát hova sietsz olyan lóhalálában?

– A mátai pusztára viszek levelet a doktornak.

– Azt ugyan nem találok otthon, mert az hajnalban három órakor ment itt keresztül, a vendég urakat kereste, aztán hogy megtudta, hogy azok már elmentek, maga is utánuk baktatott a laptikájával a zámi pusztára. A bécsi urak gulyát vásárolni jöttek a debreceni uraktól. Az egyikük egy morva grófnak a tisztartója, aki a mi alföldi fajta marháinkat akarja otthon tenyészteni, a másik német úr valami piktör. Engem is lerajzolt a kis könyvébe, aztán meg a gulyásbojtárt is.

– Hát a gulyásbojtár is itt volt?

– Hát persze, hogy itt volt, azért küldték, hogy vezesse a hortobágyi pusztán keresztül az urakat a zámi karámig.

– Az ám a furcsa, hogy a gulyásbojtár egy órával később ment el innen, mint azok az urak, akiket a zámi karámhoz kellett neki vezetni.

– Ejh no! Bizony úgy tudsz vallatni, akár egy szolgabíró! Hát búcsúzni jött hozzám. Úgy elmegy vidékünkéről, hogy sohasem látjuk többet.

Hogy igazat mondott, biznysága volt rá az a ragyogó könnycsepp, ami a szemébe szökött, akárhogy titkolta.

A bojtár nem is haragudott azért a könnyéért, hiszen igaz volt. Inkább félrefordította a fejét, hogy ne lássa, mikor a leány megtörli a szemét. Szájába dugta a kurtaszárú pipáját. Az a szájba szorított pipa tilalom a csókra.

– Hát aztán hová megy a gulyás olyan messze?

– Elviszik Morvaországba, számadó gulyásnak a mellé a gulya mellé, amit ma kiválogatnak a zámi pusztán. Ott lesz neki hatszáz forint fizetése, kőháza, deputátuma. Egész úr lesz ottan. Meg is becsülik ott, mert a magyar gulyával csak a magyar gulyás tud bánni.

– S te nem mégy el a Ferkóval számadó gulyásnének?

– Tudod te azt, gonosz, hogy nem megyek. Mennék, ha láncra nem volnék kötve ehhez a pusztához, meg tehozzád. Tudod te azt jól, hogy csak téged szeretlek igazán. A te rabod vagyok.

– Ez sem úgy van, ahogy mondod. Tudod te azt jól előre, hogy akit egyszer a te két szemed megigézett, visszatér az hozzád az óperenciáról is. Beadtál neki valamit, amitől rád kénytelen gondolni. Elvarrtad az ingujjába egy szál hajadat, annál fogva visszahúzod, amikor már ott jár, ahol a csillag sem éri utol. Velem is úgy tettél! Mikor belelőttél a szemeddel a szemembe, attól lettem a bolondod.

– Hát én nem voltam elég bolondod? Kérdeztem én, hogy mi lesz belőlem? Hívtalak én ólmost önteni karácsony estéjén? Nem viseltem-e a selyemkendődet, pedig azt sem mondtad, hogy jegykendő lesz-e? Leskelődtem-e én utánad, mikor más lánnyal táncoltál az újavárosi búcsún? mikor ugrattad a kacki menyecskéket?

– Csak azt a sárga rózsát ne szúrtad volna a kalapja mellé!

– Hát hisz itt a párja, ha ideadnád a kalapod, mindjárt rajta lenne.

– Nem! Ennekem az a rózsza kell, amit a gulyásnak adtál. S nem nyugszom meg addig, amíg az a kezembe nem kerül.

A leány összekulcsolta a kezeit, úgy rimánkodott a legénynek.

– Sándor! Szentem! Ne mondj ilyet. Én nem akarom, hogy ti egymással összeakadjatok. Énmiattam! Egy sárga rózsza miatt!

– Az pedig el nem marad, ha még egyszer összekerülünk. Vagy én őtet, vagy ő engem; de egyikünk összetöri a másikat.

– Ezért mondjon valaki igazat? Hát nem azt ígérted-e, hogy nem haragszol meg rám.

– Terád nem. A leány nem tehet arról, hogy elfelejt, de aki férfi, annak legyen emlékezete!

– Úgy áldjon az Isten, ahogy sohasem felejtettelek el.

– Ahogy a nóta mondja: „akárki ült az ölembe, mégis te voltál eszembe”. No hát ne mondd, hogy nehéz ember vagyok. Nem jöttem hozzád veszekedni. Csak azért jöttem ide, hogy megmondjam, hogy még élek; nem haltam meg. Tudom, hogy örülnél rajta, ha úgy volna.

– Sándor! Azt akarod, hogy masinát vegyek a boltban?

– Masinát, ugye? Egyébbel sem tudtok ti leányok megfelelni, mint ha beleesetek a gödörbe, vesztek három pakli masinát a zsidónál, forró kávéba dobjátok, aztán megisszátok. Pedig jobb volna, ha nem járnátok arra, amerre gödör van.

– Ne juttasd eszembe! Mikor legelőször találkoztam veled, azt játszottuk, hogy „kútba estem”. – „Ki húzzon ki?” – „A Decsi Sándor.” – Akkor ugye hogy kihúztál?

– Ha tudtam volna, hogy nem magamnak húzlak ki! Ejh! Régen volt az! Akkor még a „dorozsmai malom” nótáját se dalolták.

– Új nótát hoztál? – kapott rajta a leány. S azzal odakuporodott a legény mellé a padra. – Danold el nekem, hadd tanulom meg tőled.

Az már fele útja a kibékülésnek, ha a legényt rá lehet bírni, hogy danolja el az új nótáját.

Decsi Sándor a falnak vetette a hátát, s az egyik kezét a kalapjára, a másikat az asztalra téve, rákezdé azt a mélabús dallamú nótát, mely úgy hozzáillik a vers tartalmához:

*„Nem fúj a szél, megállott a dorozsmai szélmalom.
Hová tűntél, hová lettél, kedves édes galambom?
Hűtlen lettél, – mással éled világot, –
Ez az oka ... ez az oka, hogy a malom megállott!”*

Ez is olyan pusztában termett nóta, mint a katángkóró, amit kitép a szél, s aztán végigtáncoltatja határról határra.

A leány utána próbálta danolni a nótát. Egyszerre a fülébe ment az: ahol nem tudta, a legény kiségité, szájába adta a hangot; máskor is így tették; azután együtt dalolták, míg belétaláltak, s ha készen voltak vele, megcsókolták egymást: az volt a vége.

Most azonban Decsi Sándor csak megint a szájába dugta a makrapipáját, mielőtt Klári az utolsó taktust elénekelte.

– Hát már azt a csúnya pipát megint a szádba kellett dugnod? – mondá duzzogva a leány.

– Magam is olyan csúnya vagyok.

– Az már igaz. Cudar, förtelmes vagy. Ilyen legény, mint te, csak guzsalyszárnak való: az is az ajtó mögé támasztani való.

S egyet taszított rajta a könyökével.

– Hát akkor mit söntörködöl körülöttem?

– Én söntörködöm körülötted? Kellesz is énnekem! Tucatszámra árulnának, akkor se vennék belőled. Bolond voltam, vak voltam, amikor szerettelek. Olyan legényt, mint te, kapok minden ujjamra kettőt.

Olyan elevenen adta a perlekedőt a leány, hogy még a Bodri kutyát is megtévesztette vele. A komondor azt hitte, hogy asszonya igazán haragszik arra a csúnya emberre, s felugrott és keményen megugatta.

Erre a leány aztán elnevette magát.

De a legényre se magátul nem jött a nevetés, se a leányról nem ragadt el rá. Csak ült ott nagy komolyan, az agyarára vágott pipát szortyogtatva. Pedig nem is égett. Meg sem volt tömve.

Akkor aztán a leány elkezdte körülcirógatni.

– Úgy! úgy! gyönyörűségem! Tudod te, hogy milyen szép vagy. Világért el nem rontanád a szépségedet azzal, hogy elnevetnéd magadat. Ez a te két bogárszemed, hogy összehúzódna; ez a te piros szád, hogy kétfelé törne; ha nevetni találnál: elveszne a szépséged bele.

– Nem is azért fizet engem Debrecen városa, hogy szép legyek.

– De én azért fizettelek. Nem jól fizettelek? Kevés volt a béred?

– De olyan sok volt, hogy másnak is jutott belőle.

– Már megint ott kezded? Azon az egy szál sárga rózsán. Hát már irigykedel a jó pajtásodra? A kenyeres társadra. Mit tehet róla szegény? Ha egy városi gavalélnak megfájdul a szíve a rózsákra, ott áll előtte az egész virágos kert, válogathat benne: fehér rózsza, piros rózsza, sárga rózsza, testszín rózsza, százféle fajta. Nem tudod a nótát: „De a parasztlegény bajján – nem segít csak a parasztlány.”

– Még pártját fogod?

– Hát ki a hibás? A leány-e, aki azt danolja: „Tunná rúla, tönné rúla! Hogyha túnná, tönné rúla.” Avagy a legény, aki ezt megérti?

– Még magadra veszed a hibát.

– Azt mondtad, hogy megbocsátasz.

– Tartom a szóm.

– Hát szeretni fogsz?

– Majd.

– A „majd” nagy szó.

– Most is szeretlek.

– Így szeretsz, ahogy mutatod?

Erre a legény felállt az asztal mellől, s a makrapipáját a kalapja magas karimája mögé tette. Aztán átölelte a leánynak a vállát, úgy beszélt a szeme közé nézve.

– Tudod galambom, kétféle a hideglelés: forróláz, meg hidegláz. A forró erősebb, a hideg tartósabb. Kétféle a szerelem is. A forró erősebb, a hideg tartósabb. Az egyik elmúlik, a másik visszajár. – De hát nem cifrázom a szót; magyarul beszélek. Én voltam a hibás. Ha én rá nem leheltem volna a sárga rózsára, nem nyílt volna ki, más sem szagolgatta volna az illatát; darázs, lepke meg nem szállta volna. Most másképpen kezdek el szeretni: eljárók én hozzád hűségre-

sen, mint a harmadnapos hidegtelelés, s „olyan igaz leszek hozzád, mint tulajdon édesanyád”. S amint egyszer számadó csikós leszek, megyünk együtt a paphoz. S aztán élünk nagy hűségben. De ha addig itt találok valakit körülöttem legyeskedni, annak Isten engem úgy segítjen, ha az édesapám legkedvesebb fia lesz is, betöröm a fejét! Itt a kezem.

Decsi Sándor odanyújtá a kezét a leány elé. A leány azzal felelt rá, hogy kiakasztá a füléből az arany függőket s odatette a legény tenyerébe.

– De csak viseld, azt mondtad, az én vettem ezüst függők ezek, megfuttatva arannyal. Hinnem kell a szavadban.

A leány ismét feltette a függőit, s azokkal együtt a szívébe az tért vissza, ami eddig is ott lakott.

Nem volt kedve szerint való ez a harmadnapos hidegtelelés képében ellátogató szerelem. A forróházhoz volt szokva.

Egyet gondolt. Levette a szűrőt a legény nyakából, s beakasztá a söntésbe, mint mikor zálogba ott fogják a fizetni nem tudókat a szűrét.

– Ne siess hát. Ráérsz. A doktor délnél hamarabb nem kerül haza a mátai tanára; mert előbb az eladott marhákat kell neki vizitálni, s passzust írni róluk. Csak a vén gazdasszonyát találnád meg otthon. Itt is jó helyen vagy, nem ázol meg. Se a zápor nem ér, se a szeretőd könnyhullatása. Látod, milyen jókedvet csináltál azzal, amit most mondtál? Egész nap az lesz a fejemben.

– Hát hogy lássad, milyen messziről gondoltam én arra, amit most mondtam neked, imhol én is hoztam neked egy ajándékot. Ott van a szűrőm ujjában; eredj, keresd ki belőle.

Volt abban a szűrőjében sok mindenféle: acél, kova, bükkfatapló, dohányzacskó, pénzes erszény; a sok között rátalált a leány az újra. Selyempapirosba volt takarva. Mikor kibontotta, akkor látta, hogy az egy hajfeltűző fésű, sárga teknősbékahéjból.

A leány arca ragyogott az örömtől, mikor ezt meglátta.

– Nekem hoztad ezt?

– Hát kinek másnak?

Mikor a parasztleány a befönt haját feltűzi a fésűre, az már azt jelenti, hogy van vőlegénye, akkor az már nem „édesmindnyájunké”, azt már nem illeti meg az a nóta, hogy „azt sem tudom, ki babája vagyok?”.

A tükör elé állt, feltűzte a haját kontyba a fésűre.

Így aztán még szebb volt.

– Hát most sem csókolsz meg?

Maga kínálta a csókját: a két karját is széttárta.

A legény kezével visszatartá.

– Majd ha melegem lesz. Mostan fázom.

A leány összehúzta a szemöldeit. A visszautasítás megszügyeníté. Valami forrott a szívében.

Erőltette a nyájasságot, szelídséget. Pedig inkább-inkább harag és szerelem forrott a szívében. Harag a szerelem miatt.

– Hát amíg a halat kisütöm, eldaloljam a kedvenc nótádat?

– Nem bánom.

A leány a tűzhelyhez ment; a haltartó hordóból kivett a Hortobágyban fogott kárászok közül egyet, a konyhakéssel száz vágást tett a két oldalán, behintette sóval, paprikával s aztán cserepecsikra szúrva odatűzte a parázs mellé, s amellet kezdett szép csengő hangon dalolni:

*„Kocsmárosné! Nekünk halat süssék kend!
Azután meg citronyos bort adjék kend!
Szolgálóját estrázsára állítsa kend!
Ha zsandár jön, nekünk hírül adja kend!”*

Valami megragadó rokonszenves nóta ez a pusztáról, melynek dallamától az ember maga előtt látja a végtelen síkságot délibábos látkörével. Kihallatszik belőle a mérlázó tilinkó, a búslakodó tárogató.

„Ha zsandár jön ... nekünk hírül adja kend!”

Benne van a betyárélet költészete.

Mikor megpirult a hal, odahozta a leány a legénynek.

Nem szokták azt tényérről enni. A cserepecsik nyelét a kezébe fogja az ember, s bicsakkal szedi le róla a halat. Úgy ízlik az.

Hát bizony azzal mutatja ki legjobban a leány az igaz szerelmét, hogy *halat* süt a kedvesének.

S aztán gyönyörködik benne, hogy az milyen jóízűen falja, nyeli az ő keze süttét.

S azután fülébe dúdolja a nóta másik versét:

*„Egyszer csak gyün a szolgáló ijedve;
Kilenc zsandár közeledik fegyverbe!
– De a betyár felkap a pej lovára,
Bevágat a délibábos pusztára!”*

Máskor ezt a nótát együtt énekelte a leánnyal a legény, s annál a sornál, hogy „bevágat a délibábos pusztára!”, felhajtotta a süvegét a gerendáig, s az öklével ütött az asztalra. Most meg rá sem hederített.

– No hát – már a kedves nótádat is megveted? Már az sem tetszik?

– Hogy tetszenék? Nem vagyok én betyár! Semmi dolgom a tolvajokkal. Derék emberek a zsandárok. Kötelességüket teszik. A komisz betyár meg szolgálóval strázsáltatja magát, s amint meglátja egy zsandár sisakjának a hegyét, uccu! Otthagya a sült halat, citronyos bort, korcsmárosnét, s még hogy kurjongat nagy dicsőségében, hogy ő elszaladt a délibábos pusztára. Gyáva pimasz!

– Jaj de megváltoztál, amióta a császár kenyereből ettél.

– Nem én változtam meg, hanem az időjárás. A bunda sem változik meg azzal, hogy kifordítják. „Mégis bunda a bunda.”

– No már hallod-e, nagyobb megbántást nem követhet el valaki a szeretőjével, mint ha ócska közmondásokkal fizeti ki: „mégis bunda a bunda.”

– Ha nem tudok jobbat. Talán azok a debreceni urak, meg a morvaországiak, akik az éjjel itt mulattak, jobb tréfákkal mulattattak?

– Mulattattak hát! Nem is úgy ültem ám itten, mint egy fancsali feszület. Kivált az a piktor ugyan eszemadta legényke volt. Csak egy pirinyóval volna magasabb. De éppen csak az államig ér.

– Összemértétek magatokat?

– Össze la! Még csárdást táncolni is megtanítottam. Úgy ugrált, mint a kéthónapos kecske a szérűn.

– S az a gulyás! Elnézte azt, hogy veled táncol a német piktor? nem tekerte ki a nyakát?

– Dehogyan tekerte ki. Bruderschaftot ivott vele.

– Bánom is én. Adj még bort! De jobbat, mint ez a karcos. Muszáj még egy ócska közmondást megeresztenem: „átkozott a hal a harmadik vízben”.

– Ez már dupla gorombaság! Hát az én borom – víz?

– Nekem pecsétetes üveget adj!

Ez volt a Decsi Sándornak a veszte, hogy pecsétetes palackot kért. Olyanféle, városból hozott palackot, ami zöld spanyolviaszkkal van lepecsételve, az oldalán aranybetűs, tulipiros, hupikékes papiros. Olyan uraságoknak valót. Telik a császár lénungjából!

A Klárinak úgy dobogott a szíve, mikor a pincébe lement, egy palackot felhozni abból az úri vendégek számára való borból.

Észébe jutott, hogy egyszer járt itten egy kártyavető cigányasszony, akinek ő ócska limlombokat ajándékozott jövőmondásért. Háladatosságból az egy bizodalmas tanácsot hagyott rá.

„Ha egyszer a szeretődnek a szíve hideg lesz irántad, s azt akarod, hogy láng-ra kapjon, ne tégy vele egyebet, mint azt, hogy adj citromos bort neki, s abba a borba áztasd bele azt a gyökeret, akit úgy hívnak, hogy *„nadrágujjas emberke”*: ettől úgy felforr a szerelme, hogy még a falat is keresztülássa érted.”

A leánynak észébe jutott, hogy meg lehetne azt most próbálni.

A *„nadrágujjas emberke”* ott van a ládafiókban eldugva.

Egészen olyan az a gyökér, mint egy kis ember, van buksi feje, dereka, két lábszára, mind fekete.

A hajdani világban sok mesét tartottak erről a gyökérről.

Azt tarták, hogy mikor a földből kihúzzák, a gyökér olyan sírást kezd, hogy az ember meghal bele, azért kutyával húzták ki, annak a farkához kötve. Hogy Kírké ezzel bódította el Ulixesz útítársait örült szerelemre.

Híják azt a *„nadrágujjas emberkét”* a patikáriusok, akik hasznát tudják venni, *„atropa mandragorának”*. (Magyarul „bódító nadragulya”.)

Mit tudta a leány, hogy az méreg?

III.

Korán hajnal előtt útra keltek a hortobágyi csárdában megszállt uraságok.

A hortobágyi csárda, azért, hogy csárdának hívják, nem valami bagolyrúgta nádfedelű ház, amilyennek a piktor képzelte: hanem egy tisztességes téglapítvány, zszindelyfödéllel, kényelmes vendégszobákkal, úri konyhával és pincével ellátva; beillenék akármely város közepébe. A virágos kertje alatt folydogál csendesen a Hortobágy vize, partjai nádassal, fűzfákkal szegélyezve. Az országút nem messze a csárdától egy monumentális kőhídon visz keresztül, mely kilenc boltozatos ívoszlopon nyugszik. A debreceniek azt állítják, hogy azért olyan szilárd az a híd, mert az építéséhez való meszet tejjel ojtották meg; az irigyeik ellenben azt mondják, hogy a debreceni homokszőlők borával lett az a mész megojtva, az húzta úgy össze.

A korai útrakelésnek egy ideális és egy praktikus oka volt. Az elsőnek a festőművész örült előre: meglátni a napfölkeltét a pusztán, amiről annak, aki azt élő szemével nem látta, még csak sejtelve sincs. A praktikus ok pedig az volt, hogy a megvásárlandó teheneket csak korán reggel lehet a gulyából kiszakítani. Tudniillik, hogy a mátai karámnál ezerötszáz tehén van egy rakáson. Tavasz idején a legtöbbnek kisborja van. Ha korán reggel, mikor még a borjúk nem szoptak, a bojtárok a gulya közé mennek; s a kiválasztott tehénnek a fiát megfogják, kiviszik a nagy tömeg közül, annak az anyja önkényt utána megy. Az idegent, az erőszakoskodót ugyan összedöfölnék ezek a vad állatok, akik a pásztoraikon kívül soha embert nem látnak. Azokkal ellenben már összeszoktak.

Tehát az idegen urak két könnyű csészán indultak neki a hortobágyi puszta legismeretlenebb részének, melyben még a pusztán lakók is csak kalauzzal járnak. A két debreceni kocsis azonban ismerte a tájéket vezető nélkül is. A gulyáslegényt, akit értük küldtek a karámból, hagyták még mulatni. Azt ígérte, hogy a karámig utól fogja őket érni.

A piktor híres tájképfestő volt Bécsből, aki sokat járt Magyarországon tanulmányozás végett, beszélte a nép nyelvét; a másik bécsi úr pedig a morvaországi nagybirtokos, Engelshort grófnak a lovászmestere volt. Okosabb dolog lett volna ugyan a lovászmester helyett valami ökonómust küldeni, aki a szarvasmarhákhoz ért, mert a ló tudósna az egész esze lovakba van verve; hanem ennek az a nagy előnye volt a többi uradalmi tisztviselők fölött, hogy tudott magyarul. Dragonyos hadnagy korában sokáig feküdt Magyarországon; itt a magyar menyecskék megtanították rá. Azonban kíséretül két uradalmi hajcsár volt mellé adva; derék, marok legények, mindkettő forgópisztolyokkal ellátva.

A debreceni urak közül pedig az egyik volt a városi biztos, a másik pedig az az érdeemes polgár, akinek a tehéncsordájából kellett kiválasztani a huszonnégy tenyészállatot, a megfelelő hímnemű példánnyal együtt.

Az indulás órájában még fenn volt az égen a fogytán levő hold, s a csillagok fényesebbjei, míg a keleti égen már a hajnal *percent*.

A tősgyökeres polgár magyarázta a festőnek, hogy az a csillag ott a magasban a „bujdosók lámpása”, ehhez szoktak a „szegénylegények” felpillantani, s ha fel-sóhajtottak: „Isten segíts”, nem fogták el őket a marhalopásnál.

A festő el volt ragadtatva ettől az eszmétől: „Shakespeare-i gondolat!”

Még jobban meghatotta aztán a végtelen puszta képe, mikor fél óra múlva a vágató szekerekkel eljutottak oda, ahol az ember nem lát egyebet, mint eget és fűtengert. Egy repülő madár, egy békászó golya sem zavarja a felséges egyhan-gúságot.

– Milyen hangulat! Milyen színegyeség! Mily felséges harmónia az ellentétek-ben! – rajongott a művészet fölcentje.

– Még mostan megjárja – mondá rá a gazda –, amíg a bögyök és szúnyogok elő nem támadnak.

– Ez az üde pázsitszőnyeg, azokkal a sötét oázokkal!

– „Tocsogó”-nak híják azokat erre mifelénk.

Eközben megzendült a légben az a meseszép pacsirtazengés.

– Nagyszerű! Fölséges! Ezek a pacsirták!

– Még mostan soványak, de majd ha a búza érik!

Lassankint megvirrad; az ég bíborszíne aransárgába megy át: a látóhatár felett ott ragyog már a nap kengyelfutója, a hajnali csillag; a harmatos fűben szivár-ványos dicsfény fut együtt az emberek árnyékaival. A négyesfogatok gyorsan röptik végig az úttalan zöld mezőn a két könnyű kocsit. A látóhatáron kezd valami sötétleni, egy ültetett erdő; az első akácpagony a fátalan pusztán, s egyes kék púpok domborodnak elő.

– Azok ott a zámi tatárhalmok – magyarázza a debreceni polgár az útitársá-nak. – Valaha falu volt ott; a tatárok elpusztíták. – A templom romjai még most is kilátszanak a fűből. Sok embercsontot kaparnak ki a kutyák a dombokbul, mikor ürgét ásnak.

– Hát ez ottan miféle Golgota?

– Az nem a Golgota; hanem a csordakút hármás kútgémje. Közel vagyunk már a karámhoz.

Az akácerdőnél pihenőt tartanak. Összebeszélés szerint itt várják be az állat-orvost, aki a mátai pusztáról dőcög fel egylovas talyigájával.

Ezalatt a festő vázlatokat fest az albumába, s egyik eksztázisból a másikba esik. „Minő témák! Minő motívumok!” Útitársa eleget noszogatja, hogy ne azt a veszekedett sok bogáncsot fesse le; inkább azt a szép egyenes akácfát!

Végre jön feléjük rézsútos irányból a doktor lektikája.

A doktor meg sem áll, csak onnan a kocsisülésből kiáltja az uraknak a jó reg-gelt, és aztán „siessünk! siessünk, míg meg nem virrad!”

Egy jó hajtás után eljutnak a „nagy gulyához”.

Ez a hortobágyi puszta nevezetessége.

Ezerötszáz tehén egy rakáson, megfelelő számú bikáikkal.

Még ilyenkor fekszik az egész tábor: alszik-e? nem tudni, mert még behunyt szemmel, földre tett fejfel pihenő szarvasmarhát nem látott senki. Azokra nem vonatkozik Hamlet mondása: „tán még álmodni is”.

– Ez aztán a nagyszerű kép! – kiált fel a piktor elragadtatással. – Egy erdő fel-emelt szarvából. Közepén egymaga áll a vén bika, kormos fejével, púpot vető nyakával. A tanyázó alom koromfekete, körül a végtelen zöld pázsit, a háttérben szürkés köd; abból kivilágít egy távoli pásztortűz. Ezt meg kell örökíteni.

A festő leszáll a szekérről.

– Csak tessék a többiek után menni; látom már a karámot, odatalálok.

S azzal leteszi a tábori székét, festékes ládáját, s a térdére fektetett vázlatos könyvébe elkezdzi lekapni a színvázlatot. A szekér a gazdával továbbgördül.

Egyszer csak észreveszi ám a gulyát őrző két komondor az idegen alakot a pusztá közepén, s jön nagy ugatással rohanva felé.

A festő nem szokott megjedni: a komondorok is hozzátartoznak a hangulathoz: fehér bundájuk, fekete orruk.

S a nyugodtan guggoló embert a kutya nem bántja; mikor egészen közel érnek hozzá, megállnak: hát ez mi a csoda? leülnek eléje a farkukra, s kíváncsian nyújtogatják a fejüket a skicces-album felé: mit csinál ez itten?

A piktor aztán azt a tréfát követi el velük, hogy az egyiknek a pofáját befesti zöldre, a másikat pirosra. A kutyáknak tetszik az enyelgés, amíg hízelkedés-számba megy. Hanem aztán amint egymásra tekintenek, s meglátják a zölddel, pirossal ragyogó pofáikat, azt hiszik, hogy az valami idegen kutya; nekiesnek egymásnak s összemarakodnak.

Szerencsére itt jön a „taligás”. Így hívják az ifjabb gulyásnövendéket, akinek az az egyik hivatala, hogy talyigával jár a gulya után, s összegyűjti az „árva tőzeget”, amit a marhák a mezőn hagynak. Ez szolgál tüzelőül a pusztán. Az árva tőzeg füstjének illata kedves ember és barom orrának.

A talyigás odarohan a járművével a marakodó kutyák közé, amitől azok szétriadnak; aztán megkergeti őket a talyigával: „csiba te!” Bottól nem fél a komondor; de a talyigátul nagyon fél.

A talyigás helyes kis suhanc, kék inge, gatyája piros fonállal kivarvva; értelmesen tudja előadni az üzenetet, amit az urak küldtek a festő úrnak: siessen a karámhoz, ott van sok érdekes lefesteni való.

A hangulatos csordakép vázlata azonban még nincs befejezve.

– El tudnál te engem tolni a taligádon a karámig, ezért a szép ezüst huszást?

– Ó uram. Toltam én már ezen a taligán nehezebb borjút is, mint az úr. Csak tessék beleülni.

S ezzel az ügyes találmánnyal eléri a festő mind a két célt. A karámhoz is eljut, s útközben bevégzi, a taligán ülve, a hangulatos vázlatot.

Aközben az urak leszálltak már a kocsikból, s megismerkedteték a vásárolni jött bécsi urat a számadó gulyással.

A számadó gulyás kiváló példánya a pusztán lakó magyarnak. Derék szál férfi: őszbe csavarodó hajjal, kacsaringósra kifent bajusszal. Értelmes arca rézbarna a viszontagságos időtől, szemöldökei előrehúzódtak a sok napbanézéstől.

A „karám” alatt értik a pusztán azt az egész készséget, ami embernek és baromnak szél és vihar ellen védelmül szolgál. Csak a szél az ellenség: záport, hi-

deget, meleget föl sem vesz a pásztoember; kifordítja a subáját, begyűri a süvegét, úgy néz vele szembe. Hanem a szél ellen kell védelem, mert az nagy úr a pusztán. Ha a forgószél künn kapja a legelőn a ménest, s azt nem tudják a szélfogóba terelni, elkergeti a Tiszáig, míg erdőt nem talál. A szélfogó kemény deszkából van palánkolva, három szárnyal, azoknak a zugában húzódnak meg az állatok.

A gulyás lakása fecskerakásmódra vert falú kis gunyhó. De az sem arra való, hogy abban háljanak, el sem férnének benne. Abban csak a gúnyjuk van; meg a „magyar pénztár”, amely nem más, mint egy kis borjúnak a bőre, mind a négy lábával, a feje helyén van a lakat. Ebben tartják a dohányt, paprikát, meg az *igazságot*. A bundáik sorba felaggatva a fogásra. Nyáron a szűr, télen a bunda takarójuk. Úgy alusznak az Isten ege alatt. Csak maga a számadó alszik a gunyhó kiugró eresze alatt, deszkapad a nyoszolyája: feje fölött a polc a domború hátú kenyerekkel, meg a fabödönnel, melyben az egész hétre való eleség áll, amit a városból hoz ki a feleség vasárnap délután. Az asszony benn lakik a városban.

A gunyhó előtt áll a „vasaló”, egy kerek gunyhóforma nádbul összerótt alkotmány, melynek a feneke téglával van kirakva, teteje nincs. Ez a konyha. Itt főzik meg a gulyáshúst a szolgálóra akasztott bográcsban, meg a „tésztás kását”. A taligás dolga a főzés. A hosszúnyelű cinkanalak oda vannak tűzködve rendben a nádfalba.

– Hát a bojtárt hol hagyták az urak? – kérdi a számadó.

– Egy kis számadása van neki még a korcsmáros leányával – felel rá a gazdapolgár: Sajgató uram.

– No akkor nem is kerül haza itatásig a betyár!

– Betyár? – szól közbe a festő, akinek örvendetesen hangzott ez a szó. – Hát az a mi bojtárunk „betyár”?

– No csak úgy hízelkedésképpen mondtam ki azt a szót – magyarázza a számadó.

– Én pedig úgy szeretnék egy igazi betyárt az albumomba kapni.

– No azt itt nem kap az úr. Tolvajt nem szívelünk; ha ide bódorodik, elrudaljuk.

– Hát a hortobágyi pusztán nincsenek betyárok?

– Mi tőrés-tagadás! Biz a juhászok közt akad tolvaj elég; a kondásból is válik zsvivány; az is megesik, hogy a csikós, ha megbolondul, eszét vesztí, elzüllik futó-betyárnak; de arra csak ember nem emlékszik, hogy a gulyás elvadult volna lopóvá.

– Hogy lehet az?

– Hát úgy, hogy a gulyás folytonosan okos, jámbor barmokkal bánik. Nem is ül az össze még borozni sem a juhással, meg a kondással.

A lovászmester is beleszólt:

– Eszerint a gulyás a pusztának az arisztokráciája?

– Értem ám azt a szót. A bíz úgy van. Ahogy a nemes urak között vannak bárók, grófok: úgy vannak a pásztorok között is csikósok, gulyások.

– Hát még a pusztán sincs egyenlőség?

– Amíg emberek lesznek a világon: sohasem is lesz az. Aki gavallérnak született, szűrben is az marad. Nem lopja az el a más ökrét, lovát; még ha bitangban találja is; utána jár a gazdájának, hazaviszi. Hanem azután, hogy a *vásárnál* nem *meszeli-e* meg, aki engedi magát, arról megint nem állok jót.

– Hát ez is egy arisztokratikus vonás. Lóvásáron rászedni egymást úri virtus.

– A marhavásáron még inkább. Azért tegye fel a téns úr azt az orrbosszantót amikor köztünk jár; mert mikor egyszer elhajtotta innen a marhát: én nem felelek többet értük.

– Köszönöm a figyelmeztetést.

A doktor szava megszakítja az értekezést.

– Uraim! jöjjenek elő a vasalóbul! Most látjuk a napot feljönni.

A festő rohant a szerszámaival, s hozzákuperodott a vázolóshoz; de aztán egészen kétségbeesett.

– Abszurdum ez! Micsoda hangulat! Ez a violaszín köd a látóhatáron; a föld sötétkék; a köd felett az ég narancssárga; egy hosszúkás felhővonal a barnás köd felett rózsaszínben ragyog. – Milyen bíborfényű glória jelenti a nap jövetelét! Izzó tűzhegy emelkedik ki az élesen elvált látóhatárból. Olyan, mint egy égő piramis! Semmi fénye nincsen: olyan mint a tüzes vas. Bele lehet nézni nyitott szemmel. Most nézzék, uraim! A nap ötszegletűvé lesz. Amint feljebb jön, megint olyanná nyúlik, mint egy fekvő tojás. Most elkezd alul szűkülni, felül domborulni: olyan, mint egy sampinyon. No, no! Most meg olyan lesz, mint egy római urna! Ez abszurdum! Ezt nem lehet lefesteni. Aha! Most eléje akad az a vékony felhő. Olyan, mint egy bekötött szemű Ámor. No most meg olyan, mint egy bajuszos fűrmender. – Nem! Ha én ezt az ötszögletű bajuszos napot lefestem, becsuknak a bolondokházába.

A festő földhöz csapta az ecsetjeit.

– Ezeknek a magyaroknak mindenből valami extra kell. Most itt produkálnak előttünk egy napfeljövételt, ami valósággal megvan, és mégis lehetetlen! Ez nem igaz.

A doktor kezdte magyarázatni, hogy ez ugyanazon optikai csuda, amit a déli-bábnál látunk: a különbözőn átfűlt légrétegek sugártörése.

– Azért mégis lehetetlen! Nem hiszem, mivel láttam! Aztán nem is engedi magát a nap tovább bámultatni. Az eddigi képe csak a légkör sugártörte káprázat volt, mikor az igazi orcája szétárasztja sugarait, abba halandó szeme bele nem néz többet büntetetlen. S akkor az eddig rózsaszínben pompázó égbolt egyszerre arannyá változik, s a látóhatár összemosódik az ég aljával.

S erre az első napkivillanásra egyszerre fölkerelkedik az egész alvó tábor: a másfél ezernyi barom szarvaiból emelt erdő megmozdul. A vezérbika megrázza nyakán az öblös kolompot, s annak a hangjára fölzendül a pusztai kardal: ezeröt-száz szarvasmarha kezd el bömbölni.

– Nagyszerű! Isteni! – kiabál a művész elragadtatással. – Ez aztán a wagneri kardal! Oboák, waldhornok, bombardonok versenye! Micsoda uvertura! Milyen felvonulás! Ez egy finálé a Götterdämmerungból!

– Az ám – magyarázza neki Sajgató uram. – Most mennek a csordakúthoz. Minden tehén hívogatja a maga borját: azért bőgnek.

Három bojtár szalad gyorsan a nagy csordakúthoz, melynek kámvája maga is ácsremek, s a három kankalint mozgásba hozva, méri a vizet a nagy itatóvályúba. Nehéz egy munka ez, s napjában háromszor fordul elő.

– Nem lehetne ezt a munkát inkább lőerejű géppel végeztetni? – kérdi a bécsi úr a számadótul.

– Van ilyen gépünk, ténsuram; de a gulyás inkább a saját tenyerét töri, mint hogy a lovát kínozza a göppöly hajtásával.

Egy negyedik bojtár az itatás közben azzal foglalkozik, hogy az itatóvályúnál kikeresi azokat a teheneket, amelyek Sajgató uram tulajdonát képezik, s azoknak a borjait elhozva, odavezeti a karámhoz. A tehén aztán magátul megy utána, s engedi magát a korlátos kerítés közé vezetetni.

– Ezek az én marháim – mondja Sajgató uram a bécsi úrnak.

– De hát honnan ismeri fel az a bojtár, hogy ezernyi szarvasmarha közül melyik a Sajgató uramé? – kérdi a lovászmester.

– Honnan tudja, hogy melyik az egyik, melyik a másik?

A számadó gulyás szánakozva néz le félvállról a kérdezőre.

– Hát látott már a ténsúr két egyforma szarvasmarhát a világon?

– Az én szemem előtt ez mind egyforma.

– De a gulyás szeme előtt nem az.

A lovászmester úr egyébiránt nagyon meg volt elégedve a kiválasztott barmokkal.

A taligás fiú jött jelenteni, hogy látni már a messzelátó fáról a közeledő bojtárt. Ugyan vágatva jön.

– Rontja a lovat a kupcihér! – zsörtölődött a számadó. – Nojszen csak kerülj elélem, majd leszedem rólad a keresztvizet.

– Csak nem veri meg, gazduram? – kérlelé a lovászmester.

– Azt már nem. Aki a gulyásbojtárt megüti, az aztán ölje is meg, mert az abba nem hagyja. Aztán ez a legkedvesebb bojtárom. Én neveltem. Keresztfiam a huncut.

– Mégis megválnak tőle. Eleresztli a gulyával Morvaországba.

– Éppen azért, mert nagyon hajlok hozzá. Nem szeretem a gyerekeknek a sorját, hogy úgy utána vetette magát annak a sárgakéjú leánynak ott a hortobágyi csárdában. Ennek nem lesz jó vége. Ennek a leánynak már van egy régibb szeretője: egy csikósbojtár. Az most a katonaságnál van. De ha hazakerül szabadságra, ez a két bolond legény úgy összeakaszodik majd amiatt a leány miatt, mint két bika, mikor rájön a bolondja. Csak hadd menjen ő jó messze el innen, ott majd hamar beleszeret egy szép Ancsába, s aztán elfelejti a sárga rózsáját.

Ezalatt az állatorvos darabonkint megvizsgálta a kiszemelt barmokat, s egyenkint megírta számukra a marhapasszust. A taligás aztán ráfestette cinóberrel a tomporukra a vásárló úr monogramját. (A gulyás mind írástudó.)

Hangzott már a paripa dobogása. Érkezett a legény. A reggeli szél kifújta a fejéből a mámort, s a futtatás kirázta az álmoságot. Egész frissen szökött le a lováról még távol a karámtól, s úgy vezette a paripáját kantáron tovább.

A számadó gulyás kiállt a karám elé.

– No te – „város füle – falu farka!” –, hát meghozott az ördög valahára?

A bojtár egy szót sem szólt, csak leszedte a nyeret, kantárt a lováról. A ló szügye csupa tajték volt a vágatástól, azt ledörzsölte egy bundadarabbal, végig letörülgette a lovat, s aztán nyakába akasztá a kötőféket.

– Hát hol devernýáztál eddig? aki rézangyala van a Poncius Pilátusodnak! Egy órával későbben kell jönnöd, mint az urak jöttek, akiket ide kellett volna vezetned? Csavargó!

A legény egy szót sem szólt. Tett, vett a lovával. Nyeret, lószerszámot felagatott a fogasra.

A számadó még jobban kiabált: egész nekiveresült az arca.

– Hát felelsz a-szavamra? Vagy kifúrjam a füledet?

Erre aztán megszólalt a legény.

– Hát’szen tudja keed, hogy „kuka” vagyok. (Süketnéma.)

– Akasszanak fel a nevednapján! Nem azért találtam én ezt ki a számodra, hogy engem tréfálj meg veled. Nem látod, hogy már feljött a nap?

– Hát annak is én vagyok az oka, hogy a nap feljött?

Az urak nevetni kezdtek. Erre még nagyobb lett a számadó haragja.

– Hallod-e, te pernahajder! Velem ne hancúzz ám, mert ha beléd kapok, úgy elmángorolok, mint a hetes vásznat.

– Én is ott leszek akkor.

– Azért sem leszel ott, gazember! – Maga is elnevette magát a számadó. No hát beszéljen veled *németül*, aki tud.

A lovászmester azt hitte, hogy ő tud németül beszélni a bojtárral.

– Ej de hatalmas egy lovaslegény maga! – mondta a legénynek. – Azon csodálkozom, hogy el nem vitték huszárnak. Ugyan mi hibája lehet, hogy nem asszentálták?

A bojtár csúnya ferde képet firtorított a kérdezőre. Az ilyen firtatást szeretik visszafelé a parasztlegények.

– Hát azért nem vettek be katonának – mert az orromon két lyuk van.

– No hát tessék veled németül beszélni! – dörmögé a számadó. – Takarodj, betyár, az itatóhoz. Nem oda! Mit mondtam? Nem tudod a dolgod? Most is kótyagos vagy? Nem látod, hogy a tehének már be vannak rekesztve? Hát a bikát ki hozza el?

Hát bizony a bikát nem hozza ki a csordából minden pipogya legény, oda ember kell a gátra. A Lacza Ferkó ennek a tudománynak a mestere. Olyan szépen kicsalogatja a gulya közepéből a kiszemelt bikát, mely a Sajgató uram csordájához tartozik, szép szóval, cirógatással, mint a kezes bárányt, s aztán odavezeti az urak elé. Gyönyörű szép állat, nagy buksi fejjel, csákó szarvaival, fekete karikáktól

környezett nagy szemével. Meg engedi vakartatni a bozontos homlokát, s megnyalja ráspolyélú nyelvével a bojtár tenyerét.

– Pedig még csak *harmadfú* az állat – bizonyítja a számadó.

(A pásztorember a „fú” után számítja a barom életkorát.)

A festő nem engedi elmúlni az alkalmat, hogy vázlatot necsináljon a szarvas állatról és a bojtárról; így álljon, így tartsa a kezét a szarván – kommandérozza neki. A bojtár pedig sehogy sincs ahhoz szokva, hogy modellnek álljon. Az az ő méltóságát csorbítja.

Ilyenkor, ha a modell türelmetlen, gyakorlott festőnek az a szokása, hogy tréfás beszédekkel mulattatja. Az urak ezalatt elmentek a gulyát nézni.

– Mondja csak barátom, bojtár úr! Igaz-e az, amit hallottam, hogy a gulyások rá tudják szedni a vásárlót a marhaeladásnál?

– Igaz biz az. Most is rászedte már az urakat a számadó gazda. Azt mondta, csak harmadfú ez a bika: pedig nézze piktor úr, egy metszőfoga sincs már fölyül.

S azzal szétnyitotta a bikának a száját, hogy bebizonyítsa az árulkodása igaz voltát.

A festő rögtön abbahagyta a rajzolást.

A művészi szenvedélynél is erősebb az igazságérzet.

Rögtön összecsapta rajzalbumát, azt mondta, készen van, s aztán ment az úti-társát fölkeresni, aki a rekesztékben nézegette a többi urakkal a kiválogatott teheneket. Közölte vele a felfedezett nagy titkot.

Ezzel a lovászmesterben is felkölté az elszörnyedést. Felnyitá három-négy tehénnek a száját.

– Hallja az úr! Számadó uram! Ön maga figyelmeztetett rá, hogy a gulyások szeretik a vásárban a vevőt megmeszelni. Én nem hagyom magam megmeszelni. Ezek a kiválasztott marhák mind olyan vének, hogy egynek sincs már a felső állkapcájában metszőfoga.

A számadó egyet sodort a bajuszán, s nagy mosolyogva felelt:

– Értem ám én a tréfát, ténsuram. Benne van ez az adoma a tavalyi Kakas Márton kalendáriumában: hogyan tréfálták meg a francia háborúban a generálist, aki nem tudta, hogy a szarvasmarhának nincs felyül metszőfoga.

– Nincs-e? – kérdezé nagyot bámulva a lovászmester, s miután a doktor is azt mondá, hogy bizony nincs: akkor még neki állt feljebb.

– Hát tudom is én, hogy milyen a baromnak a machoirja? Nem vagyok én ökörfogorvos. Nekem csak lovakkal volt dolgom teljes életemben.

Hanem a felsülésért kellett valakin a bosszúját tölteni. A festőre förmedt, hogy minek ugratta őt bele ebbe a tréfába? Ezt kikéri magának.

A festő pedig elég gavallér ember volt, nem árulni el, hogy őt magát is rászedte a bojtár.

Véget vetett a zsémbelésnek a taligás fiú tiszteletteljes jelentése, hogy készen van a reggeli.

A taligás a karám szakácsa. Ő ezalatt elkészítette rendén a puszták reggelijét, aminek a neve „kásás tészta”. S kihozta azt bográcsostul együtt a vasalóbul, s

aztán letette egy háromlábú bakra. Azt pedig körülállták az urak, s mindenikük kapott egy hosszú nyelű cinkanalat: azzal szedegethettek ki belőle. Azt mondták, nagyon jó. Mikor az uraknak elég volt, akkor következtek a bojtárok a számadóval, s tovább fogyasztották a bogrács tartalmát. Ami a fenekén maradt, az a taligásé.

Sajgató uram pedig ezalatt a vasalóban elkészíté a „magyar kávé”. Ismerik azt már, akik valaha itt jártak. A magyar kávé felforralt vörös bor, sárgacukorral, fahéjjal, szegfűborssal helyrehozva. Hatalmasan ízlik az egy ilyen kora hajnali csatangolás után a pusztában.

Azután a taligás kiöblíté a bográcsot, ismét teletölté vízzel, s fölakasztá a tűz fölé.

Mire az urak visszakerülnek a nagy sétából, akkorra elkészül a gulyáshús.

Az lesz még csak a jó.

A Lacza Ferkó vezeti a társaságot, s mutogatja az uraknak a pusztá nevezetességeit: a szélfogót, a körülkerített marhatemetőt.

– Mert hát azelőtt, hogy boldog világ volt, ha egy marha elhullott, biz azt ott hagytuk: seregestül jöttek rá a keselyűk, s gyöngyen eltakarították; de amióta „rönd” van az országban, az a parancsolat, hogy az esett marhát föl kell jelenteni a doktornak a mátai tanyán, az aztán kijön, megvizitálja; felírja, miben halt meg, s megparancsolja, hogy mindenestül el kell temetni. Hát bizony mink sajnáljuk, hogy annyi szép darab hús kárba vesszen: egy-egy combot lekanyarítunk belőle; azt földaraboljuk apróra, egy kicsit megabáljuk; aztán kiterítjük gyékényre, a kárám tetejére, hogy a napon kiszikkadjon. Aztán zsákba rakjuk. S mikor aztán gulyáshúst akarunk főzni: ahány ember, annyi marokkal dobunk a szikkadt húsból a bográcsba.

A festő nagyot nézett a bojtár szeme közé, s aztán a számadóhoz fordult.

– Hallja, gazduram, szokott ez a kegyelmed bojtárja néha igazat is mondani?

– Ritkaságképpen. De most az egyszer az igazat mondta.

– Akkor köszönöm én szépen a kentek gulyáshúsát.

– Sohse tessék attól húzódozni. Nincsen abban semmi hiba. Így volt az, amióta az Úr Isten a Hortobágyot ilyen simára kiterítette. Nézze azokat a legényeket! Csupa erő, egészség valamennyi. Pedig az mind döghúson nőtt fel. Beszélhetnek a tudós urak odafenn. Nem árt az a magyarnak.

A lovászmester azonban, meghallva a felfedezést, még a morva hajcsároknak is megtírtá, hogy a gulyáshúsból egyenek.

– Pedig meglehet, hogy ez a csalafinta csak azért fundálta ki ezt a mesét, hogy minket elrökönyítsen a lakomátul, s végül kinevessen. – Majd meglássuk, eszik-e belőle a doktor? Neki efelől bizonyosat kell tudni – bíztatá a festő útitársát.

Ezalatt föltámadt az ég alján a *délibáb*.

A tündérálmom megelevenülése.

A látóhatáron egy tenger támad, melynek magasra hányt hullámai sebesen futnak keletről nyugat felé, a kiemelkedő halmok szigetekké válnak benne, a törpe akácfák rengeteg erdőkké. Egy sor legelésző ökör úgy tűnik fel a távolban mintha

palotákból épült utca volna. Gályák látszanak közeledni a tenger hátán: mire a partjához érnek, legelésző lovak lesznek belőlük. A keleti határon, napfölkelte után leghatalmasabb a délibáb fantáziája. Egész nagy helységek (Nádudvar, Nagyiván) jelennek meg a légből fölemelve, s olyan közel hozva, hogy az utcán járó szekereket ki lehet venni távcsővel: a házak, a tornyok megfordított képe ott tükröződik a hullámzó mesetengerben, a városok borult idővel a látóhatár alatt vannak.

– Ezt csinálja utánunk a német! – szolt kérkedve Sajgató uram a bámuló társasághoz.

A festő haját tépi kétségbeestében.

– Ilyet kell látni nekem! Amit nem tehetek vászonra! Micsoda ez? – kérdezi sorba mindenkitől.

A számadó azt mondja neki: „ez a délibáb”.

– De hát mi az a délibáb?

– A délibáb a hortobágyi puszta déli bábja.

A Lacza Ferkó jobban tud magyarul, mint a számadó.

– A délibáb az Isten csudája, ami azért van, hogy a szegény pásztoember meg ne unja magát a pusztán naphosszant.

Utoljára a doktorhoz fordul a festő, hogy magyarázza meg neki a délibábot.

– Hát én még kevesebbet tudok a délibábról. Olvastam Flammarion könyvét az atmoszféráról: leírja abban a fata morgánát: amit látni az afrikai homoksivatagban a Jeges tenger partjain, az Orinoco mellett és Szicíliában, olvastam Humboldt, Bompland leírását a fata morgánáról; de a hortobágyi délibábról a nagy tudósoknak tudomásuk sincsen. Pedig azt minden forró nyári napon itt látni reggeltől estig. Magyarországnak még a nagyszerű természeti tüneményeit is ignorálja a tudós világ.

A dokornak jólesett, hogy kitölthette szívének keserűségét az idegenek előtt. Neki azonban nem volt ideje természeti tüneményeket bámulni: vissza kellett sietnie a mátai telepre, ahol az állatkórház és patika van; búcsút vett az ismerős és idegen uraktól, s ezzel fölkapott a kordéjába, s elbaktatott a pusztába.

A nagy gulya jó messze járt már a pusztában; a bojtárok terelték tova. Itt a közelben ugyan bujább a fű, de éppen azért kell a marhákat tavasszal elébb a távoli szikes lapályon legeltetni, hogy mikor nyáron ott már aszúvá szárad a fenyér, az a televényes legelő maradjon a számukra hátra. A nagy gulya meg az eladásra kiszakított csorda között igen érzékeny volt a búcsúvétel.

„Mintha csak a druidák és a walkürok kardala volna!”

A lovászmester eközben a dolog pénzügyi oldalának a rendezésével és a marsruta megállapításával foglalkozott, Sajgató uramnak kifizette újdonságait a százasokban a csorda vételárát, aki azokat minden titkolózás nélkül a mándlija zsebébe tömte. Az idegen úr nem tartá fölöslegesnek figyelmeztetni a gazdát, hogy ilyen puszta helyen vigyázzon a pénzére. Amire a polgártárs debreceni flegmával azt felelé:

– Uram! Engemet már egynehányszor megloptak, megcsaltak életemben; de soha engem tolvaj meg nem lopott, gazember meg nem csalt: – mindig becsületes emberek voltak, akik meg tudtak csalni, lopni.

A vevő a számadó gulyásnak is adott borraivalót.

– Hát még egy szót mondok, tensuram – szólt ekkor a gulyás. – Ha már egyszer a teheneket meg tetszett vásárolni, vegye meg a borjúkat is. Ezt én tanácslom jó barátsággal.

– Kell is nekem ez a sok bégető állat! Ezeknek a számára szekeret fogadjak?

– Elmennek ezek a maguk lábán.

– De késleltetik a hajtást. Minden lépten-nyomon megállítják a teheneket, mi-
kor szopni akarnak. Aztán, ami fődolog, úgy tudom, hogy a herceg nem azért vásárolta azt a csordát, hogy a tiszta magyar fajjal tegyen kísérletet, hanem hogy a spanyol fajtával keresztezze.

– Az már más.

Eszerint nem volt hátra egyéb, mint hogy a megvásárolt csordát útnak indítsák. A vásárló úr megírta a megbízó levelet, a biztos pedig a paksust a kísérő gulyásbojtárnak; az eltette az igazságokat a veterinárius marhaútlevelével együtt az oldaltáskájába; a vezérbikának felkötötte a nyakára a kolompot, a két szarva közé pedig odabogozta a szűrét, s azzal felnyergelte a paripáját, s jó egészséget kívánva az itt maradóknak, a nyeregbe szökött.

A számadó átadta neki az útravaló tarisznyát, abban szalonna, cipó, fokhagyma, egész hétre való; Miskolcig eltart. Azután elmondta neki az egész útírendet. Polgár felé kell venni az utat, mert Csege felé nagy a tavaszi vizek miatt a sár. Útközben meg lehet hálni a kis erdőnél; a tiszai réven átkelnek a komppal: ha nagy a vízállás, inkább ott kell rostokolni a révháznál, s a csordának szénát adatni, mint valamit szerencséltetni.

Aztán lelkére kötötte a keresztfiának, hogy magát az idegen földön megbecsülje; Debrecen városára orcapirulást ne hozzon; az uraságának engedelmeskedjék; a vitézségét tartsa dugaszban; a magyar nyelvet el ne felejtse, a hitét el ne hagyja; sátoros ünnepen megáldozzon; amit keres, azt el ne prédálja! ha megházasodik, a feleségét megőrizze, a gyerekeinek magyar nevet adjon, s ha ideje cseppen, írjon egy levelet a keresztapjának: fizeti a posta-portót érte.

Ekként keresztatyai áldását ráadva, útnak ereszté a jámbor legényt.

A két morva hajcsár ezalatt vállalkozott arra a feladatra, hogy a rekesztékből kibocsátott tehéncsordát a meghatározott irányban előre terelje.

Az a rideg marha természetesen, amint a rekesztékből kiszabadult, ahány, annyifelé szaladt, s ha a hajcsár botjával terelni akarta, szembeállt vele és ökleléshez készült; aztán meg mind vissza akart menni a rekesztékben hátramaradt fiaihoz.

– Eredj már, segíts azokon a jámbor keresztyéneken! – mondá a számadó a bojtárnak.

– Durrantson kend közé azzal a karikással! – biztatáé a festő.

– Mennykőt is durrantanánk! – dörmögé a bojtár. – Hisz akkor mind világgá szalad a csorda. Nem „lú” ez!

– Megmondtam, hogy össze kell a teheneket kötni párosával a szarvaiknál fogva – kiabált a lovászmester.

– Jól van, jól, csak rám kell hagyni.

Azzal egyet füttyentett a bojtár, s arra egy kis kuvasz előugrott a karám mellől, s nagy ugatva nekirohant a szétzüllött csordának, megkerítette a rendetlenkedő barmokat sebtiben, a resteknek az inába kapkodott: egynehány perc alatt úgy összeterelte az egész csordát, hogy az szép hadirendben indult meg a kolompos bika után. Akkor aztán a bojtár is utánarúgattott a szarvas állatoknak, a neveiket kiáltozva: „Ruzsa te! Csákó te! Kese te!” Mind a huszonnégynek tudta ám a nevét, s azok hallgattak rá. A bikának a neve volt: „Büszke te!”

Ilyen kommandóra aztán szép csendesen tovahaladt a nagy síkon az eladott farka. Az urak sokáig utánanézték, amíg csak a farka el nem érte annak a hullámozó tündértengernek a szélét. Ott egyszerre óriásokká nőttek fel a marhák, mintha nem tehenek, hanem mamutok volnának, fekete lett a színük, a lábszáraik szörnyű hosszúra felnyúltak, majd egy megfordított tehénalak ragadt mindegyikhez, s ez a tükörkép együtt haladt velük. Lassankint aztán az alsó tehenek el kezdtek veszni a szürke semmiben, utoljára egészen elenyésztek, csak a fejükkel lefelé fordított tehenek ballagtak tovább, lábaikkal az ég felé kalimpálva. Bojtár, hajcsár, kuvaszkutya mind úgy kísérte őket, fejel lefelé fordulva.

A festő hanyatt feküdt a fűben, két karját, lábát szétvetve.

– No, ha én ezt Bécsben elbeszélem a művészklubban, engem kidobnak az ajtón.

– Ez rossz jel – mondá Sajgató uram fejcsóválva. – Csakhogy már zsebemben a pénz.

– De még nincs otthon a marha – dörmögé a számadó.

– Csodálom, hogy még ezt a teátrumot nem árendálta ki valami élelmes vállalkozó – véleményezé a lovászmester.

– Nem adjuk ám oda! – biztosítá büszke szilárdsággal Sajgató uram. – Elvinék ezt Bécsbe, tudom, ha lehetne; de nem adja Debrecen városa.

IV.

Az állatorvos kordéja gyorsan döcögött végig a pusztán. Se gyeplű, se ostor nem kellett a jó lovacskáknak: tudta az már a leckéjét könyv nélkül. A doktor útközben elővehette a jegyzőkönyvét és firkálhatott, számolhatott benne.

Egyszer aztán, amint ismét maga elé tekint, egy csikóst lát közeledni, lóháton vágatva.

De az olyan örületes nyargalás volt, mintha ló és lovas meg volna bolondulva. Egyszer sebesen nekiiramodott a paripa, azután megtorpant, ágaskodott, s hirtelen félrekapott, más irányt váltva. A lovas hátravetett fejjel, visszagörcbülő derékkal ült rajta, s két kézre fogta a kantárszárat. A ló rázta, kapkodta a fejét, s ijedten horkolt és nyerített.

A doktor rögtön kezébe kapta a gyeplőt és az ostort, s azon igyekezett, hogy a lovasnak útjába kerüljön.

Közelebb érve, felismerte a csikóst: „ez a Decsi Sándor!”

Úgy látszott, mintha az is ráismerne, s a kantárt eleresztve, engedé a lovát a kocsi felé futni.

Az okos paripa fújtatva, prüszkölve jött a doktor kocsija felé, s odaérve, magátul megállt. Megrázkódott, röhögött: csakhogy meg nem szólalt.

A legény hátragörbült derékkel, égremeredő arccal ült a nyeregben: két keze nem fogta már a kapticányt, csak a lábai szorították a ló derekát.

– Sándor te! Decsi Sándor! – kiálta rá a doktor.

Úgy látszott, hogy nem hallja a kiáltást, vagy hallja, de nem tud szólni.

A doktor kiugrott a leptikájából; odament a lovashoz, átnyalábolta a derekát s leemelte a nyeregből.

– Mi lelt téged? Sándor!

A legény nem felelt. Szája össze volt szorítva, nyaka hátrafesztve; melle sebesen zihált; a dereka félívben hátrahajolva. A két szeme rémségesen fölnyitva, valami örületes tűzfényben ragyogott, ami annál ijesztőbb volt, mivel a szemfeketéi egészen ki voltak tágulva.

Az orvos lefekteté a legényt a gyepre, s elkezdte vizsgálni. Az ütér verése hol sebes, hol félbeszakad, a pupillák ki vannak tágulva; a száját állkapcagörccs tartja zárva; a derék hátrafesztül. Ezt a legényt megmérgezték. Mégpedig növényi méreggel.

A hortobágyi csárda és a mátai telep közötti pusztá rónán találta a doktor a csikóst. Valószínű, hogy ez a telepre akart eljutni, s útközben érte el a méreg hatása. Amíg eszméletét bírta, addig sietett a tanyára eljutni, de amint a görcsök előfogták, a dühre fokozódó kín megzavarta az agyát, nem volt ura mozdulatainak, s karjainak rángatózásával a lovat is megbolondította. Annak is szakadt a tajték a szájából.

A doktor fel akarta tenni a csikóst a kordéjába. Hanem a legény nagyon nehéz volt, nem bírta a saraglyán átemelni. Itthagyni a pusztán pedig nem lehetett; mert amíg visszatér érte a segítséggel, azalatt a sasok megmarcangolják.

Az a paripa olyan okosan nézett rá, csakhogy nem beszélt! Odahajolt a fejével a gazdája fölé, s rövid szaggatott röhögést hallatott.

– Nohát segíts te is! – mondá neki a doktor.

Hogyne értette volna meg? Egy pusztai mén! Hisz annak már háromnegyedrész lelke van! Amint látta, hogy a doktor gazdája emelgetésével küszködik, megfogta ennek a mellényét a fogaival, és ő is emelt rajta. Így aztán közös erővel belökték a saroglyába.

A doktor a paripát kötőfékénél fogva odakötötte a saroglyához, s aztán vágta a telep felé.

Ott van kórház is, patika is. Hanem csak lovak és tulkok számára. A doktor maga is csak baromorvos.

Hanem ilyen esetről mindenkinek szabad segíteni, ha tud.

De éppen az a kérdés, hogy tud-e?

Legelső volna azt kieszelni, hogy miféle méreg dolgozik itt? Sztrichnin-e, vagy belladonna?

Feketekávé nem fog ártani.

Amint a telepre megérkezett a doktor, előkiáltotta a famulusát, meg a gazdaszszonyát.

A kávé készen volt: csak emberi segítség kellett hozzá, hogy azt a beteggel bevetessék. Az állkapcagörccs úgy összeszorítá a fogait, hogy vésővel kellett annyit tágitani rajtuk, amennyi elég a kávé betöltésére.

– A fejére jeges borogatást, a gyomrára hólyaghúzó mustárt – rendelkezék a doktor; s miután más nem volt, aki a rendelkezéseit végrehajtsa, mint saját maga: tehát azt is elvégezte. A famulusnak aközben utasításokat adott, s egyszersmind leveleket írt az asztalnál.

– Ide hallgass! Jól a füledbe vedd, amit mondok. A laptikával sietve lekocogsz a hortobágyi csárdához: ezt a levelet átadod a bérlőnek. Ha a vendéglős maga otthon nem volna, akkor élőszóval megmondod a kocsisának, hogy én parancsolom, hogy azonnal fogjon be az az úri csézába, s siessen minél előbb haladéktalanul a városba ezzel a pecsétetes levéllel. Keresse fel a főorvost, s várja meg és hozza ki ide a telepre. Én veterinárius doktor vagyok: nekem lelkes állatot kúrálnom hivatali esküm tiltja. A baj sürgetős segítséget kíván. A doktor orvosságot is fog magával hozni. A korcsmáros kisasszonyának pedig mondd meg, hogy ami pörkölt kávé csak van a háznál, azt mind adja oda neked; – addig is, amíg a városi orvos megérkezik, kávéit kell itatni a pácienssel. Azon légy, hogy gyorsan előkerülj.

A famulus megértette a rábízott feladatot, és sietett azt nyélbe sütni. A fáradt szürke még ki sem fújhatta magát, újra vissza kellett baktatnia a csárdához.

A kisasszony éppen kinn volt a folyosón, a muskátlikat öntözte, mikor a famulus a csárda elé megérkezett a kordéval.

– Mit hoztál Pesta, olyan lóhalálában?

– Hát csak egy levelet a nemzetes úrnak.

– Azzal most nehezen beszélsz, mert egy raj méhet kerget a kaptárral.

– Pedig a doktor úrtól van benne parancsolat, hogy azonnal küldjön be a városba hintót a főorvosért.

– Beteg van a háznál? Kit lel a hideg közületek?

– Nem miközülünk való az, mert azt a doktor úr szedte fel a pusztán. A csikósbojtár, a Decsi Sándor.

A leány nagyot sikoltott, s kiejté a kezéből az öntözőt.

– A Sándor? Rosszul van?

– De olyan rosszul van, hogy a falra akar mászni, s az ágyat is rágja kínjában.

Megétette valaki.

A leány az ajtófélféhez támaszkodott mind a két tenyerével, hogy le ne roskadjon.

– A mi doktorunk nem tudja igazán, hogy mi lőtte a csikóslegényt; azért hívatja a városi doktort, hogy vizitálja meg.

A leány valamit hebegett; de nem lehetett hallani, hogy mit.

– Eresszen hát be a kisasszony; ne támassza be az ajtót, hadd keressem fel a nemzetes urat.

– Nem tudja, mi lelte? – hebegé a leány.

– Magának meg azt izeni a doktor úr, hogy ami pörkölt kávé van a háznál, mind gyűjtse meg, s adja ide; azzal kúrálja addig is Decsi Sándort, amíg a doktor a medicinával megjön, mert nem tudni, miféle mérget kapott szegény?

A famulus aztán sietett a csaplárt felkeresni.

– Nem tudni, miféle mérget kapott? – suttogá magában a leány. – De én tudom! – Ha az lett a veszedelme? – Én megmondhatnám a doktornak. Akkor mindjárt tudná, hogy mit adjon be neki? (Az teszi meg, hogy „mindjárt”).

Azzal futott be a szobába: felnyitá a ládáját, felkereste a láda fenekéről azt a boszorkányos gyökeret, aminek olyan emberformája van. Azt a zsebébe dugta.

Átkozott legyen, aki azt a rossz tanácsot adta! Átkozott legyen, aki azt megfogadta!

Azután nekiállt a kávépörkölésnek; mire a famulus visszakerült a kertből (annak elébb segíteni kellett a méhrajfelfogásnál), akkorra meg is tölté az őrölt kávéval a pléhdobozt.

– No hát adja ide azt a kávé, kisasszony!

– Én is megyek veled.

A famulus eszes legény volt, átlátott a szitán.

– Ne jöjjön oda kisasszony, nem jó lesz magának most a Decsi Sándort meglátni, ilyen állapotban. Bíz a lelke is megfagy az embernek, amikor a kínlődását látja. A doktor úr magát oda sem fogja eresztetni hozzá.

– Én csak a doktor úrral akarok beszélni.

– Hát a vendégeket ki látja addig a csárdában?

– Ott a szolgáló meg a csaposlegény! Lássák el azok!

– De legalább kéredzkedjék el a nemzetes úrtól!

– Nem kéredzkedem! – Nem eresztené el. – Ej, eredj az útból!

Azzal félretaszítá a famulust, s kirohant az udvarra; egy szökéssel felugrott a kordé ülésébe, kezébe kapta a gyeplőt, ostort; rávagdalt a szürkére; az aztán vitte a kordét, ahogy bírta.

A lennhagyott famulus lelkenedezve kiabált utána.

– Kisasszony! Klári kisasszony! Megálljon! Ne bomoljon!

S futott a kordé után lélekszakadva; de csak a hídnál bírta azt elérni, ahol a fáradt ló a kaptatónál lépést kezdett járni; ott azután ő is felkapott az ülésbe.

A szegény szürkének a háta sohasem hallott annyi ostorütést, mint ezúttal a mátai telepig. Amint a homokhoz értek, ott már csak lépést tudott baktatni.

A leány türelmetlen volt, leugrott a kordéról, s a bádogszelencét a kezébe kapva, futvást rohant a lóherésen keresztül a doktor tanyájáig.

Lihegve, elfulladva érkezett meg.

A doktor észrevette az ablakon át a leány jöttét, s eléje ment. A pitvarban elállta az útját.

– No, no! Klárika! Hát maga hogy jön ide?

– Hogy van a Sándor? – lihegé a leány.

– A Sándor rosszul van.

Hallhatta a zárt ajtón keresztül is a leány a beteg kínos nyavalygását.

– Mi történt vele?

– Azt magam sem tudom. Ráfogni nem akarom.

– De én tudom, hogy mi baja. Beadtak neki valamit. Egy rossz leány. Tudom is, hogy ki volt! Azért, hogy magába szerettesse, valami szert kavart a borába: attól lett nyavalyás. Tudom is, hogy ki volt, azt is, hogy mi volt.

– Kisasszony! Ne árulkodjék! Ez nehéz vád! Ezt be kell bizonyítani.

– Itt a bizonyíték – azzal a leány elővette a zsebéből a méreggyökeret, s odatette az orvos elé.

– Hüh! huh! – szörnyűködék a doktor! – Ez „atropa mandragora”. Hisz ez halálos mérég!

A leány arcára tapasztá a két kezét.

– Hát tudtam én, hogy ez mérég!

– Klárika! Ne rémítsen meg, mert kiugrom az ablakon! Csak nem maga mérgezte meg a Sándort?

A leány némán bólinta a fejével.

– Hát mi a ménküért tette?

– Olyan kegyetlen volt hozzám; aztán egy cigányasszony elhitette velem, hogy ha ezt a borába áztatom, engedelmes lesz hozzám.

– Itt van ni! Canis tota mater leányai. Cigányasszonyokkal kell nektek trafikálni, ugye? Iskolába nem jártok, ahol a rektor a mérges növényeket megismerteti, hanem a cigányasszonytul tanultok. Már most szép engedelmessé tetté a legényedet!

Mérgében tegezni kezdte a leányt.

– Meghal? – kérdezé az rimázkodó tekintettel.

– Az kellene neked még, hogy meghaljon! Nem olyan fusermódra van annak a testéhez fércelve a lelke.

– Hát megél? – A leány a vigasztaló szóra odatérdelt a doktor lábához, s megragadva annak a kezét, össze-vissza csókolá.

– Ne csókolgass az én kezemet; csupa mustárkovász, feldagad tőle a szád.

Hát akkor aztán a lábait csókolta. S hogy a doktor azt sem engedte, akkor meg a lába nyomát csókolta: azokat a sáros lábnyomokat a téglapadlón csókolta azokkal a szép piros ajkaival.

– No hát álljon fel és beszéljen okosan. Elhozta a kávé? Meg van pörköelve? Meg is örölve már? Ez jól van. Addig is, amíg a doktor eljön, ezt kell itatni a beteggel. Jó volt, hogy megmondta nekem, miféle méreggel lett megetetve a legény. Mert most már tudom, hogy mi annak az ellenszere. Hanem most már aztán azt mondom ám magának, édes lelkem, hogy vegye nyakába a világot ízibe, s úgy eltűnjön erről a vidékről, hogy nyomára se találjanak, mert amit maga elkövetett, az kriminalitás: azt a főorvos fel fogja jelenteni; bíró elé, törvényszék elé kerül a dolog. Hát csak fusson, amerre a világnak nincsen szája.

– Nem futok én! – szolt a leány, letörülve a kötényével a könnyeit. – Hát itt a nyakam, vágják el; többet nem tehetnek. Ha vétettem, büntessenek érte, ahogy

igazság. De én innen el nem megyek. Ez a nyögés, amit az ajtón keresztül hallok, jobban megköt engem, mintha kezem-lábam békóba volna verve. Engedje meg, doktor úr, az Istenre kérem, hadd legyek mellette, hadd ápoljam, hadd borogassam a fejét, hadd igazgassam a feje alját, hadd törülgessem az izzadó arcát.

– Ugyan mit gondol? Hisz akkor engem egyenesen a bolondok házába csuknak, ha én magára a méregkeverőre bízom az ápolását a megmérgezettnék.

A leány arca kimondhatatlan fájdalomra nyúlt meg e kegyetlen mondásnál.

– Hát doktor úr is azt hiszi, hogy rossz vagyok?

Azzal félretekintett, meglátta az ablakhídján azt a bűntanú méreggyökeret, hirtelen kezébe kapta, s mielőtt a doktor megakadályozhatta volna, a szájába dugta az emberfő forma végével.

– Nono, Klárika! Ne bolonduljon azzal a nadragulyával! Meg ne rájga! Vegye ki a szájából. Adja ide. Inkább megengedem, hogy odamenjen a beteghez. De az nem magának való; előre megmondom. Az ilyen kínlódást gyöngye szívű ember el nem tudja nézni.

– Tudom jól. A famulus az úton elmondott mindent. Alig ismerni rá, úgy elváltozott az arca. A szép piros színe helyén szederjes foltok ütöttek ki rajta; szép fehér homlokán halálszeplők vannak, az orcája fénylik hideg verítéktől; két szeme karikára felnyitva olyan meredt, mintha üvegből volna, ajkait *összekummva* tartja, s ha felnyitja, tajtékszanak, és amellet nyög, erőltet, csikorgatja a fogait, s karjait feszíti, derekát hátratörő, hogy azt látni, hallani gyötrellem. De hát legyen ez az én büntetésem. Hadd legyenek az ő nyögései, nyavalygásai éles kések, amik a szíven keresztül járnak. Ha nem látom a szememmel, ha nem hallom a fülemmel: jobban látom, jobban hallom, mintha igazán ott volnék.

– No – jól van. Próbálja meg! Ha elég erős a szíve hozzá. Magára bízom a kávémasinát: főzze benne a feketét egyre-másra. De ha sírva fakad, kilököm az ajtón.

Azzal kinyitá előtte az ajtót, s bebocsátá.

A leány, amint megpillantá az ágyon fekvő kedvesét, kézközd lett a világ a szemei előtt. Mivé lett a deli legény, amióta tőle elvált: egy mesemondás idő alatt! Kín volt látni. Kín volt a látást kiállni.

A doktor behívta a famulust is.

A leány a kávéfőzés mellett elfojtotta a zokogását, s ha egyszer kitört a hangja, s a doktor szemrehányólag tekintett rá: ráfogta, hogy csuklott.

A két férfi mustárkovászt tapasztott a beteg lábikráira.

– No, most jöjjön azzal a kávéval. A szájába kell tölteni.

Nagy teketóriával járt az! A két férfinak teljes erejével kellett szétfeszíteni a legény dermeteg karjait, hogy ne hanykolódják.

– No Klárika, most nyissa fel neki a száját. Jaj, nem megy az úgy! Ezt a vésüt kell a fogai közé dugni, s azzal szétfeszíteni. Ne féljen, nem nyeli az le: úgy szorítja a vasat, mint a harapófogó.

Megtette azt is.

– No, most szép csöndesen töltse át a masina csövével a kávé a fogai közt. No látja? Maga ügyes leány. Berekomendálom a mizeriekhez betegápolónénak.

A leány arca mosolygott; a szíve meg akart szakadni.

– Csak ezekkel a szemekkel ne nézne így rám.

– Az fáj legjobban, ugye? az a két meredt szem! Magam is azt tartom.

Valami kevés enyhülés állt be a betegnél: tán az ellenszer hatásától. A kínos nyögése alábbhagyott, a tagjaiba állt görcs múlni kezdett. De a homloka égett, olyan volt, mint a tűz.

A doktor utasítást adott a leánynak, hogy mint kell a hidegvizes kendőt kifacsarni, s a szenvedő fejére tenni; meddig rajta hagyni, s újjal felváltani. Megfogadta: úgy tett.

– No látom, hogy erős szíve van.

Meg is jött annak a jutalma.

Az az öröm, hogy egyszer csak a szenvedő lehúnyta a két szeme pilláit, megszűnt olyan rémségesen nézni nagy fekete karika szemeivel.

Később az is megjött, hogy a száját felnyitotta: nem kellett már erővel szétfelezíteni összeszorított fogsorait.

Talán a gyorsan alkalmazott ellenszer segített? Talán nem is volt olyan erős adag a méreg, melyet bevett? Mire a főorvos kijött a városból, már sokat enyhült a baj. Az állatorvos meg a főorvos diáku beszállt egymással; a leány nem érthette, hogy mit, de az ösztöne rávezette, hogy órála is beszélnek.

A főorvos aztán még rendelt egyet-mást, s egyúttal megírta a „visum repertum”-ot, s aztán haladéktalanul kocsira ült, s visszatért a városba.

Jövet egy zsandárt hozott magával a bakon: a zsandár itt maradt.

Nyomban a főorvos eltávozta után gördült be az udvarra egy másik kocsi. Azon a hortobágyi csárdás jött. Követelte a doktoron a leányát.

– Csak lassan lármázzunk, nemzetes úr. A kisasszony vizsgálati fogságban van. Látja ott a zsandárt?

– Mindig mondtam én, hogy bolondok a leányok; ha egyszer az eszük elmegy. – Nekem „se ingem, se gallérom”.

Azzal szép flegmával visszakocsikázott.

V.

Egész éjjel mellette volt a leány. Senkinek sem engedte át a helyét a beteg ágya mellett.

Pedig a múlt éjjelt is átvirrasztá.

Nem így!

Ez a penitencia érte...

EI-elbólintott a széken ülve a nagy álmoságtól, de egy nyögése a betegnek rögtön fölébreszté: valahányszor annak a fejére hideg borogatást tett, a saját szemeit is megmosta, hogy ébren maradjanak.

Az első kakaskukorításnál aztán megszállta a bajfordító álom a beteg idegeit. Kiegyenesedett, s szép egyenletesen horkolni kezdett.

Először azt hitte a leány, hogy az halálhörgés és megijedt tőle, hanem aztán nagyon megörült neki. Ez becsületes jófajta horkolás. Csak az egészséges ember tud horkolni. S ezzel a horkolással egyúttal gondoskodik róla, hogy a másik ébren maradjon.

Amíg a kakas másodikat kukorított, jó verset aludt.

A beteg arra fölneszelt és nagyot ásított.

Hála az égnek! Már ásítani is tud.

Ekkor már megszűntek a görcsök. Tudják azt mindazok, akik az idegeik zsarnoksága alatt szenvednek, micsoda nagy lutrinyeremény egy olyan egészséges ásítás a görcsök után!

A leány ismét akart neki kávé adni: a legény félrekapta a fejét, s azt motyogta, hogy „vizet”.

A leány átkopogtatott a doktorhoz, aki a szomszéd szobában aludt, megkérdezve, hogy szabad-e a betegnek vizet adni? Azt kér.

Erre a doktor fölkel, s kijött slafrokban, papucsban, maga akarta megnézni a beteget.

Meg volt elégedve az állapotjával.

– Jól megy a dolog. Ha már szomjazik, az jó jel. Adhat neki vizet, amennyit csak kíván.

Megivott a beteg egy karafinával.

S akkor aztán elaludt csendesen.

– Ezt bizony elnyomta a buzgóság – mondá a doktor. – No, most már maga is elmehe Klárika alunni: ott az ágya a gazdasszony szobájában. Majd én nyitva hagyom az ajtót, s vigyázok a betegre.

A leány olyan szépen kérte.

– Hadd maradjak itten. Lehajtom a fejem az asztalra: úgy alszom egy szikrát.

Hát ráhagyták.

Egyszer aztán arra riadt fel a leány, hogy már világos van, a verebek csiripelnek az ablak előtt.

A beteg legény most már nemcsak aludt, hanem álmodott is.

Nyitva volt a szája, valamit motyogott. Valamin nevetett.

Fel-felnyitotta a szempilláit; de az nagy erejébe kerülhetett: meg-meg leragadtak. Az ajkai szárazon, epedten nyíladoztak.

– Adjak vizet? – suttogá a leány.

– Ahán – lihegé a beteg, behunyt szemmel.

Odavitte hozzá a vizespalackot.

De annak nem volt annyi erő a karjában, a tenyerében, hogy azt a vizesüveget a szájáig tudja emelni. Ennek a vasgyúrónak! Úgy kellett megitatni; fejét föl kellett emelni.

Azalatt is aludt félig.

Mikor aztán a feje megint visszaesett a vánkosra, elkezdett danolni – talán csak folytatta a nótát, fennhangon, amit álmában elkezdett; a dévaj nótát:

„Hogy ne volna jó világ?
Cigányleány, magyar leány, mind virág!”

VI.

Pár nap alatt talpra állt a legény.

Az ilyen pusztán nőtt „vascövek” nem sokat gornyadozik, ha túl van a bajon. Ir-tózik az ágytól. Harmadnap már jelentette a doktornak, hogy ő be akar rukkolni a méneshöz, ahol szolgálatban áll.

– Várj csak, fiam Sándor, még egy cseppet. Egy kis diskurálása van veled va-lakinek.

Az a valaki a vizsgálóbíró.

Harmadnapra a bejelentett eset után kijött a hivatalnok a jegyzőjével meg egy zsandárral a mátai telepre, megejteni a törvényes vizsgálatot.

A vádlottat, a leányzót már kivallatták: szépen elmondott mindent úgy, ahogy történt; semmit el nem tagadott; mentségére nem mondott egyebet, mint hogy a Sándort olyan nagyon szerette, s azt akarta, hogy az is úgy szeresse őtet.

Ezt mind protokollumba vették már, alá is volt írva. Hátra volt a gyilkos méreg-keverőnek a szembesítése az áldozatával, ami azonnal foganatba vétetett, amint az a jártányi erejét visszakarta.

A csikós ez egész idő alatt elő sem hozta a doktor előtt a leány nevét. Úgy tett, mintha nem is tudna róla, hogy az itt van, hogy az őt ápolta. Amint a legény esz-méletét visszanyerte, a leány nem mutatta magát előtte többé.

A szembesítést megelőzőleg, a bíró felolvastatá a leány előtt a vallomását, amit az újból megerősített, egy szót sem igazított rajta.

Ekkor aztán elővezették a Decsi Sándort.

A csikósbojtár, amint belépett a szobába, elkezdett szerepet játszani: kicsinált szerepet.

Mintha csak a színpadi csikósoktól tanulta volna a hetvenkedést, úgy betyár-kodott. Csak úgy félvállrul hányta oda a becirkernek, arra a kérdésre, hogy mi a neve:

– Decsi Sándor az én becsületes nevem! Nem vétettem én senkinek. Nem lop-tam én semmit, hogy engem zsandárokkal kísérjenek ide! Nem is tartozom én a cibil elé: mert én még a császár katonája vagyok! Ha van valakinek keresete raj-tam, állítsanak a regement-auditor elé: annak megfelelek.

A bíró hidegvérrel csitítá a legényt.

– Csak csendesen, ifjú ember. Nem terheli önt semmi vád. Csupán felvilágosí-tásokat kívánunk nyerni egy önt érdeklő ügyben, s azt célozza a jelen vizsgálat. Mondja meg ön, mikor volt ön legutóbb a hortobágyi csárda ivószobájában?

– Megmondhatom egész akkurátossággal; mi titkolni való rajta! Hanem előbb az a zsandár menjen le innen a hátam mögül; mert ha hozzám talál érni, csiklandós vagyok, úgy nyakon találok teremteni, hogy...

– No, no, no! Csak lassan, ifjú vér. A zsandár nem önt őrzi. Hát mondja csak, mikor volt látogatóban a Klári kisasszonynál, amikor az önnek borral szolgált?

– Hát megmondhatom, ha jól föltekерem az eszemet. Hát legutoljára voltam a hortobágyi csárdában tavaly, Dömötör napján, amikor a juhászokat fogadják; akkor elvittek katonának; azóta tájékára sem voltam.

– Sándor! – kiálta közbe a leány.

– Hát Sándor vagyok. Annak kereszteltek.

A bíró kérdezé:

– Hát ezelőtt három nappal nem volt ön a hortobágyi csárdában, amikor a csapláros leány önnek a bort adta, melybe mandragóra volt keverve, amitől ön olyan nagy beteg lett?

– Én nem voltam a hortobágyi csárdában, s nem láttam a Klári leányasszonyt – van félesztendeje, nemhogy a borából ittam volna.

– Sándor! – Te hazudsz? – Énrtem? – kiálta fel a leány.

A bíró bosszús lett.

– Ne akarja ön félrevezetni a bíróságot az eltagadással. A leány már mindent bevallott: hogy ő itatta meg önnel a mandragoragyökérral megmérgezett bort.

– Hát akkor a leányzó hazudott.

– De hát mi oka volna a leánynak egy oly bűnmerényletet költeni magára, ami a legsúlyosabb büntetést vonja maga után?

– Hát hogy mi oka volna? Az, hogy olyan a leány, hogy mikor rájön a „jó órája”, olyankor se lát, se hall, hanem félrebeszél. Az a vitája a Klári leányasszonynak ellenem, hogy a szemeink nem találkoznak össze. Azért vádolja be itt most magát, hogy engem rákényszerítsen vele, hogy az őiránta való szánakozásból valljam ki, hogy kinél voltam hát, a más szép leányánál, a lelkeket vesztegetni, a szívemet gyógyíthatni, aki aztán azt a bódítót megitta velem? De hát azt, ha akarom, megmondom; ha nem akarom, nem mondom meg. Az a bosszúja, hogy „nem” voltam őnála, hogy feléje sem mentem, mikor hazakerültem a katonaságból *fellábbal*. (Értsd: „Verlaub”.)

Ettől a szótul egész sárkánnyá lett a leány.

– Sándor! Te sohasem hazudtál életedben! Mi lett veled? Amikor egy hazug szóval, amit a szájadba rágtak, megmenthetted volna magad a katonáskodástul, nem tudtad kimondani! Most eltagadod, hogy nálam voltál negyednapja? Hát ezt a fésűt ki hozta nekem, amire a hajam fel van tűzve?

A csikós gúnyos nevetéssel veté oda:

– A kisasszony tudja jobban, „mi” volt az oka, „ki” volt az oka, hogy a haját fésűre feltűzte!

– Sándor! Ez nem igazság! Azt nem bánom, ha a bűnömért a pellengérré kötnék, ha kikorbácsolnak. Itt van a fejem, vágják le, nem bánom. Csak azt ne

mondd, hogy soha nem kellettem neked, hogy nem jöttél hozzám, mert az rosszabb a halálnál.

A bíró méregbe jött.

– Ezer mennykő! Végezzék el önök a szerelmes vitájukat egymás között; de énnekem meg kell tudnom, hogy ahol egy flagrans mérgezési eset fordult elő, ki volt a mérgező?

– No felelj rá! – kiálta a leány, lángoló arccal. – Erre felelj meg!

– Hát ha olyan nagyon firtatják, Isten neki: fakörösz! Azt is megmondhatom. Az ohati pusztában találkoztam egy sátorozócigány familiával. Gyönyörű szép, bogárszemű leány állt a sátor előtt. Megszólított, behítt. Malacot sütöttek. Ott mulattam velük. Ittam a borukból. Mindjárt éreztem, hogy valami keserű íze van. Hanem a cigányleány csókja édes volt, elfelejtette velem.

– Hazudsz! Hazudsz! Hazudsz! – kiáltotta a leány. – Most gondoltad ki ezt a mesét!

A bojtárlegény pedig dévajul nevetett. Jobb kezével a tarkójához kapott, a másikkal füttyeket hányva a levegőbe, elkezdé dúdolni „azt” azt a nótát:

„Hogy ne volna jó világ?

Cigányleány, magyar leány, mind virág!”

Nem „most” gondolta ki ezt a mesét; hanem még azon a kínos éjszakán, amikor a „sárga rózsa” igazgatta a feje alját, borongatta a homlokát. Azzal a fájó fejjel gondolta ki ezt a mesét a hűtlen szeretőjének a megmentésére.

A bíró bosszúsan ütött az öklével az asztalra.

– Ne csináljatok nekem itten komédiát!

Erre aztán komoly pozitúrába veté magát a bojtár.

– Én, tekintetes uram, nem csinállok komédiát. Arra, amit mondtam, hogy az igaz, megesküszöm az egy élő Istenre.

S felemelte a három ujját a magasra.

– Nem! Nem! Nem esküszöl! – kiabált a leány. – A lelked üdvösségét el nem rontod!

– Vigyen benneteket az ördög! Bolondok vagytok mind a ketten – mondá ki az ítéletet a bíró. – Jegyző úr, írja be a bojtár vallomását a cigányleányról: aki a bűn elkövetésével vádoltatik. Keresse a rendőrség; hova lett? Ez az ő dolguk. Önök pedig elmehetnek. Ha szüksége forog fenn, majd behívatnak.

Ezzel a leányt szabadon bocsáták; egy kis atyai dorgálás kompetált neki, azt megkapta.

A legénynek még hátra kellett maradni, hogy a vallomásról felvett jegyzőkönyvet meghallgassa és aláírja.

A leány megvárta a legényt a folyosón, amíg kijön. A paripája oda volt már kötve az akácfához.

A bojtár előbb átment a doktorhoz, megköszönni a hűséges ápolást.

A doktor is jelen volt a vallatásnál, mint hivatalos tanú; mindent hallott.

– No Sándor! – mondá a legénynek, mikor átestek a hálálkodáson: – én már sok híres színészt láttam a teátrumban; de ilyen jól nem játszott a betyárt egy se, mint te.

– Hát nem jól tettem? – kérdezé a legény komolyan.

– Becsületes fiú vagy, Sándor. Jól tetted. Adj egy jó szót a leánynak, ha találkozol vele. Nem tudta a jámbor, hogy rosszat cselekszik.

– Én nem haragszom rá. Az Isten áldja meg a doktor urat a sok jóságáért.

Mikor kilépett a folyosóra, a leány útját állta: megfogta a kezét.

– Sándor! Mit tettél magaddal? Kárhözatra adtad a lelkedet! Hamisan esküdtél, hazug mesét mondtál, azért hogy engem megszabadíts. Eltagadtad azt, hogy valaha szerettél: azért, hogy a testem meg ne korbácsolják, karcsú nyakam a bitófa alatt le ne vágják. Ugyan mért tetted ezt?

– Hát az az én dolgom. Annyit mondok neked, hogy a mai naptól fogva kettőnk közül az egyiket lenézem, utálom. Ne fakadj sírva. Nem te vagy az az egyik. Nem tudok többet a szemedbe nézni; mert magamat látom meg benne. Annyit sem érek már, mint ez a fületlen pityke, ami a lajbimról leszakadt. Az Isten áldjon meg.

Azzal fölveté magát a paripájára: eloldotta az akácfátul, s elrobogott a pusztába.

A leány nézett, nézett, csak nézett utána, míg a könnyeitől a két szeme el nem homályosult, akkor aztán fölkereste azt a földre dobott fületlen gombot, s eldugta a keblébe.

VII.

Csakugyan megesett az az eset, amire a számadó számított, hogy amire a tehéncsordával eljutottak a polgári révhöz, nem lehetett a vízen átkelni. A Tisza, a Sajó, a Hernád mind egyszerre megáradt. Akkora volt a víz, hogy a hídláb padlóját mosta. A kompot kihúzták a szárazra, s odakötötték a part melletti fűzfákhoz. A hömpölygő iszapos ár gyökerestől kimosott fákat hozott magával. Vadkacsa, bűvár, káratona lubickolt seregestől az özönvízben: ilyenkor nem félnek a vadásztul.

Pedig nagy baj volt, hogy megszakadt a közlekedés: – nem csak a hercegi tehenekre nézve, mint sokkal inkább azokra a vásárosokra nézve, akik Debrecenből, Újvárosból az ónodi vásárra igyekeztek, s akiknek a szekerei mind ott álltak a szabad ég alatt a latyakban: a gazdáik a révház egyetlen kocsmaszobájában keseregtek.

Lacza Ferkó elindult szénát vásárolni a csorda számára; megvett egy egész kalangyát.

– Itt süthetjük a makkot három álló napig!

Az volt a szerencse, hogy a vásárosok között volt egy pecsenyesütő is, aki hozta magával a rengeteg vaskondért, meg a frissen vágott sertéshúst. Az ott mindjárt vásárt üthetett a portékájával; lacikonyhát rögtönözve egy

kukoricaszárból összerakott sátor alatt. Tüzelőfát nem kellett pénzen venni: azt hozott a Tisza. Bora volt a révkorcsmárosnak; karcos, de ha nincs jobb, akkor jó. Különb minden magyar ember hord magával kulacsot, elemózsiás tarisznyát, mikor útra adja a fejét.

Így aztán csak eltelik az idő, az ismerkedéssel.

A debreceni csizmadia meg a balmazújvárosi cserzővarga már régi ismerősök; a gubást mindenki „komám”-nak hívja; a mézesbábos extra asztalnál ül (azt hiszi, hogy ő különb a többinél, azért, mert veresgalléros krispinben jár), hanem azért ő is beleszól a diskurzusba. Később egy lókupec is odavetődik; de annak csak állva szabad belebeszélni: azért, mert görbe orra van. Mikor a gulyásbojtár bejön, annak is szorítanak helyet az asztalnál; a gulyás tekintélyét még a városi ember is respektálja. A két morva hajcsár kinn maradt a csordánál, azt strázsálja.

Még most csak csendesen eltrécselhetnek, mert nincs itt a Pundorné ifjasszony: ha egyszer az megérkezik, akkor aztán nem jut itt többet senki szóhoz. Annak a szekere azonban megrekedt valahol a vendégmarasztó útban, mivel-hogy egy kondicióban jönnek a sógorával, az asztalossal. Ez tulipántos ládákat visz az ónodi vásárra, Pundorné ifjasszony pedig szappannal látja el a világot, meg fagygyúgyertyával. Mikor a bojtár belépett, már úgy tele volt pipálva a szoba, hogy alig látott a nagy füstben.

– Hát mondja csak, komám – folytatja a csizmadia, a tímárhoz intézve szavait –, kegyelmetek közelebb esnek a hortobágyi csárdához ottan, Újvárosban, mint mink: hogyan történt annak a csikósbojtárnak a megégetése a csárdás leánya által?

Ez a szó minthacsak a szíven lőtt volna keresztül a gulyásbojtárnak.

– Hát a biz úgy történt, hogy a szép Klárika varjúkörümmel találta megpaprikázni a tokányt, amit a Decsi Sándornak főzött.

A mézesbábos közbeszólt:

– Én pedig úgy tudom, hogy a méhserbe tett gebulát, amivel a halakat szokták elbódítani.

– No, már az úr jobban tudja! Mert aranylánc van az óráján! Hisz onnan vitték el, Újvárosbul, a regementfelcsert, a kimúlt csikóst felboncolni: meg is találta a belsejében a varjúkörmököt. Eltették spirituszba. Az fog a törvényszéknél tanúszkodni.

– Az úr már meg is ölte a csikóst. Hiszen nem halt az meg a méregtől, csak megbolondult: felküldték Budára, ott kifúrják a fejét, mert mind odament a méregnek az ereje.

– Ahun van ni! Elküldték Budára! El bizony „földvára” – „deszkát árulni.” Hisz a feleségem beszélt maga a csináltvirág készítőnével, aki a Decsi Sándor szemfödelére csinálta a bokrétákat. Az már csak szent!

– No, itt a Csikmákné asszonyom, a pecsenyesütőné! az egy nappal később jött el Debrecenből, mint mink. Azt híjják be, az bizonyosan tudja.

De a Csikmákné asszonyom csak az ablakon át adhatta be a véleményét; mert a testvér katlant nem hagyhatta el. Szerinte már el is temették a megmérgezett csikóst: a debreceni kántus énekelt fölötte; a szénior el is búcsúztatta.

– Hát a leánnyal mi történt? – kérdezték egyszerre hárman is.

– A leány pedig elszökött világgá. Elment a szeretőjével, egy gulyásbojtárral, akinek a tanácsára a csikóst megmérgezték, s most rablóbandát alakítanak együtt.

Ezt mind hallgatta csendesen a Lacza Ferkó.

– Mesebeszéd! Lirum-lárum! – tromfolta le a mézesbábos.

– Nem jól tetszik azt tudni Csikmákné asszonyomnak! Rögtön elfogták a leányt, vasra verték, így hozták be zsandárok közt. A legényem ott volt, mikor bekísérték a városházba.

A gulyásbojtár csak hallgatott, meg se moccan.

Egyszerre jött nagy robajjal a sereghajtó, a fentemlített Pundorné ifjasszony. Elöl maga, nyomában meg a kocsis, meg a sógor, a nagy útiládát cipelve.

Igazán udvarias az a magyar nyelv, hogy az ilyen alakot is, mint a szappanosné, *ifjasszonynak* címezi.

– No, megmondja mindjárt a Pundorné ifjasszony, hogy mi történt a korcsmárosleánnyal, aki a csikósbojtárt megétette?

– Elmondom, édes lelkem, csak hadd fűjjam ki magamat egy kicsit. (Azzal leült a nagy ládára: szék, lóca tönkrement volna a termete alatt.)

– No hát elfogták-e a szép Klárit, vagy világgá ment?

– Jaj, lelkem galambom! Törvényt is láttak már fölötte. Halálra ítélték, holnap teszik ki a siralomházba; holnapután kivégzik. Ma érkezik meg a szegedi hóhér; ott fogadtak neki szállást a Fehér Lóban, mert a Bikában nem akartak neki kvártélyt adni, olyan igaz, mint hogy itt ülök. Magátul a hauzknyeckul tudom, aki tőlem veszi a gyertyát.

– Vajon milyen halálnemével fogják kivégezni?

– Hát bizony megérdemelné, s ha a régi igazság megvolna, úgy is lenne, hogy borsószalmára tennék, megégetnék; de hát mostanában csak fejét fogják venni. Mivelhogyan nemesleány, az apja nemesember. A nemesembert nyakazni szokták.

– Ugyan hagyja el, ifjasszony! – ellenkezék a mézeskalácsos.

– Adnak is már mai nap valamit a nemességre! Igaz! 48 előtt, ha az ezüstgombos mentémet fölvettem, engem is nemesembernek néztek, sohasem kértek tőlem vámot a pesti hídon; de most már vehetem föl az ezüstgombos mentémet...

– Ugyan ne szerencsétlenkedjék az úr az ezüstgombos mentéjével! – voná meg tőle a szót a gubás. – Hadd beszélje el az ifjasszony, mit hallott: mi volt az oka annak, hogy az a szép leány ilyen gyilkosságra vetemedett.

– Jaj! Az még csak a cifra dolog! Abból még egy másik gyilkosság is sült ki. Nemrég itt járt egy gazdag marhakupec, Morvaországban, teheneiket vásárolni. Sok pénz volt nála. A szép Klárika meg a kincse, a gulyásbojtár, összebeszéltek, a marhakupecet megölték, beledobták a Hortobágyba. A csikósbojtár, aki szintén szerelmes volt a leányba, rajtakapta őket. Ezért aztán elébb megosztották vele a rablott pénzt, azután pedig megmérgezték, hogy láb alul eltegyék.

– Hát aztán a gulyásbojtárt nem fogták el? – kérdé fölgerjedve a csizmadia.

– Fognák ám, ha tudnák! De az már azóta az óperencián is túl jár. Valamennyi zsandár mind azt hajszolja a pusztán. Kurrentálták is már. Ki van ragasztva a személyleírása. Magam is olvastam. Száz tallér van kitűzve a fejére, ha valaki élve elfogja. Én pedig jól ismerem!

Ha most a Lacza Ferkó helyében a Decsi Sándor ült volna itten: hát nagy derendócia lett volna ebből. Csak úgy kínálkozik itten a nagyhatású színpadi jelenet. Odavágni az ólmos bottal az asztalra, kirúgni a széket maga alól, aztán nagyot rikkantani: „Én vagyok az a bojtár, akit kurrentálnak! No hát kinek kell az a száz tallér a fejemért?”

Arra aztán majd ugrott volna az egész híres társaság; ki le a pincébe, ki fel a kéménybe.

Hanem hát a gulyásnak nem az a természete. Ő már hazulról hozzá van szokva az okos, óvatos politikához. A szarvasmarhánál megtanulta, hogy ennek nem kell a szarvánál kereskedni.

Azt kérdezé, odakönyökölve az asztalra, az ifjasszonytul, hogy:

– Hát aztán ráismert az ifjasszony csakugyan e személyleírás után a gulyásbojtárra?

– Mán hogy ráismertem-e? Hát hogy ne ismerném? Hisz éntőlem szokta mindig vásárolni a szappant.

Erre a szóra a lókupec is érvényesíteni akarta a maga tudományát.

– Ugyan már, édes ifjasszony, minek volna a gulyásbojtárnak a szappan? Hisz a gulyások mind kék inget-gatyát viselnek, aminek nem kell a szapulás, mert elébb zsírban kifőzik a vásznát.

– No! kotty belé! szilvalé! Majd megecetőnek! Hát a szappant csak szennyeshhez használják, ugye? Hát a gulyás nem szokott borotválkozni? Talán a gulyás is olyan hosszú szakállt visel, mint a zsidó kupecok?

Az egész társaság nevetett a letromfolt közbeszóló rovására.

– Hát kellett ez nekem? – dörmögé a lócsiszár.

A gulyásbojtár ismét nyugodt hangon kérdezé a szappanyosnétul:

– Nem tudja a nevét, édes ifjasszony, annak a gulyásbojtárnak?

– Dehogyisnem tudom! Csakhogy éppen nem látom kimondani. Hiszen olyan jól ismerem, mint az édes magzatomat. A nyelvem hegyén van a neve...

– Nem „Lacza Ferkónak” hívják?

– Az! az! Lacza Ferkó! Verje meg a szösz! Most vette ki a számból. Talán maga is ismeri?

És a bojtár még most sem állt elő vele, hogy úgy ismeri, mint az édesapja egyetlenegy fiát, hanem nagy nyugodtan kiverte a pipáját a tenyerébe; újra megtöltötte, azután felkelt, a furkósbotját odatámasztotta a szalmaszékhez, annak a jeléül, hogy az a szék el van foglalva, valaki más rá ne üljön, s azzal az asztal közepén égő egyetlen gyertyánál rágyújtott, és kiment az ivószobából.

A bennmaradtak megtették rá az észrevételeiket.

– No, ennek az embernek nagy kő nyomja a hátát.

– Nekem a szeme járása sem tetszik.

– Ez alighanem tud valamit a csikósbojtár meggyilkolásáról.

A lókupecet megint odavitte a bűne, hogy beleártsa magát az értekezésbe.

– Tisztelt uraim és asszonyágaim, én csak azon alázatos észrevételemnek akarok kifejezést adni, hogy én tegnap délután voltam az ohati pusztán, lovakat vásárolni, és én ott láttam a meggyilkolt, megmérgezett Décsi Sándort: olyan ép, egészséges, mint a piros alma; ő fogta ki nekem a ménesből a csikókat pányvával. Olyan igaz, ahogy élek.

– Aujnye! Ilyen-olyan adta! Még itt mindnyájunkat meg akar hazudtolni? – förmedt fel rá az egész társaság. – Azzal csípd meg, fogd meg! Nyakon fogták, kiölték az ivószobából.

A kiakolbólított pasasér, begyűrt kalapját kiegyengetve, ógott-mógott, levonva az esetből a konzekvenciákat.

– Hát kellett ez nekem? Mire való a zsidónak az igazmondás?

A gulyásbojtár pedig kiment a tehéncsordához, s valahogy megértette a morva hajcsárokkal, hogy felváltva bemehetnek az ivószobába egy pohár bort inni. Ott a széke, a mellé támasztott bottal; ő addig a teheneket őrzi.

S az őrzés közben felvett egy darab árvatőzeget a mezőről, s a szűre ujjába ereszté. – Vajon mit akarhat vele?

VIII.

Az a szerencse, hogy senki sem tudja – Hortobágyon kívül –, hogy mi az az „árvatőzeg”, amit a mezőről szednek. – Annyi bizonyos, hogy nem gyöngyvirág. – Ez a pusztai pásztoroknak az egyedüli tüzelőszere. Afféle zoológikus turfa.

Emlékezünk arra az adomára, mely szerint a magyar földesúr, akinek a szabadságharc után tanácsos volt a külföldre kivonulni, ideiglenes menedékhelyéül a szabad Helvéciát választotta. De csak nem tudta megszokni azokat a nagy, magas hegyeket. Estenden hát, mikor a szobájába bezárkózott, elővett egy darab árvatőzeget, amit a tehénlegelön szedett fel, s azt a kandalló párkányára téve, meggyújtotta. Akkor aztán, a két szemét behunyva, ennek a füstölőszernak az aromás illatától odaképzelé magát a nagy alföldi síkságra, a kolompoló nyájak, gulyák közé, s hozzáálmodta a többit, ami után a lelke vágyott...

Hát ha már egy ilyen *selyememberre* is ekkora kábító hatása lehet az árvatőzeg füstjének: hogyan volna elhíhető az a történet, amit most fogok elmondani mindjárt.

A polgári révnél még két napot kellett rostokolni a pasaséroknek, úgy harmadik éjjeltájon örvendezteté meg a révészgazda a türelemből és élelemből kifogyott várakozókat, hogy a Tisza nagyot esett. Holnap hajnalban már járható lesz a víz, a kompot is helyretaszították már.

Nem is késtek azok, akik szekérrel voltak, rögtön beszalajtatni a kocsijaikat a hídlásba; jó szorosan egymás mellé; a lovakat azután vitték be.

Később került sor a szarvasbarmokra. Azok is elfértek szűken. Hátha színházban volnának? ott még jobban kellene szoronganiok!

Legutoljára eresztették be a bikát, mert attól félt a közönség. Azon túl aztán már csak a gulyásbojtár volt a lovával. A két morva hajcsár a szekerek és a tehenek között foglalt helyet.

De még nem lehetett elindulni; mert az átvádoló kötél a víztől nagyon megfeszült, úgyhogy alig lehetett elérni; meg kellett várni, míg egy kicsit megereszkedik a napsütéstül: csak úgy füstölgött.

Hogy addig is hiába ne teljen az idő, a gulyás indítványa elfogadtatott, hogy a révészgazda készítsen paprikás halat. Egyéb enivaló már nem volt. Bogrács volt hozzá; hal is volt elég. Azt lapáttal fogdosták a révészek a kopotyukból, ahol az áradat hátrahagyta: kövér potykák, harcsák, meg kecségék is. Azokat nagy hirtelen megtisztogatták, feldarabolták, s a bográcsba hányták. A bogrács alatt tüzet raktak.

Meglett volna az is; de most az a kérdés, hogy „kinél van paprika?”

Hát hiszen paprika minden rendes magaviseletű magyar embernél szokott lenni a tarisznyában: csakhogy három nap kontumácia alatt nincs az a paprika, aki el ne fogyjon. Anélkül pedig nincs halászlé!

– No nálam van! – szólalt meg a gulyásbojtár, s elővett egy fadobozt a szűre ujjából. Látszik, hogy előrevigyázó férfiú: megtartotta végső szükségre a maga paprikáját, s ezzel megszabadítójává lett az egész utazó frekvenciának.

A bogrács azonban a kompnak a túlsó végében volt elhelyezve. A gulyáslegénynek ennélfogva a komp kámváján kellett végiglépdelni, hogy odajusson, mert a szarvasmarhák közbeestek. Aztán meg a paprikás dobozát nem is szívesen adja ki az ember a kezéből.

Amíg aztán a révészgazda a halat a bográcsban megfűszerezte ezzel a veresborssal (amiről még *Oken* azt írta, hogy *méreg*, de vannak olyan vad népek, akik meg merik enni), azalatt a bojtár az árvatözeget odalopta a tűz közé a bogrács alatt.

– Ejnye, de kozmás illata van annak a paprikás halnak! – jegyzé meg a csizmadia, egy kis idő múlva.

– Nem is illat az már; hanem szagolmány! – igazítá helyre a gubás koma.

De még jobban felüté az orrát a szarvas állatoknak a kövér illatú tőzegfüst. Előbb a bika kezdett el nyugtalankodni. Feltartá az orrát, megrázta a nyakán a kolompot, s nagyot böngött, aztán meg lesunyta a fejét, a farkát karikára felemelte, s elkezdett veszedelmesen dörmögni. Erre a teheneket is mind egyszerre megcsípte a bogár: összevissza ficáinkoltak, böngtek, egymás hátára ágaskodtak, s valamennyien a komp szélére tolakodtak.

– Jézus Mária, szent Anna! Légy a hajó oltalma! – sikoltozott a kövér szappanyosné.

– Frissen üljön az ifjasszony a komp túlsó szélére, nyomja helyre a hajót! – tréfálkozék a csizmadia.

De tréfán kívül! Valamennyi férfinak bele kellett kapaszkodni az átjáró kötélbe, hogy a komp egyensúlyát fenntartsák; miközben a jármű túlsó széle erősen közeledett a víz színéhez.

Egyszer aztán nagyot mordult a bika, s egy hatalmas szökéssel kiugrott a kompból a vízbe. S arra egy pár pillanat alatt mind átugrált a komp szélén a huszonnégy rideg marha.

A komp ekkor a Tisza közepén járhatott.

A szarvasbarmok úsztak vissza az elhagyott part felé.

A két morva hajcsár kiabált a révészekre.

– Curukk kéren; curukk kéren!

Azt akarták, hogy menjenek vissza rögtön a komppal a megszökött marhák után.

– De ördögöt curukk! – kiabáltak a vásárosok. – Nekünk át kell mennünk. Így is elkésünk már az ónodi vásárból.

– Nem kell óbégatni, legények – mondá nagy flegmával a gulyásbojtár. – Majd észretéritek én a lelkes állatokat.

S azzal felkapott a lovára, a komp szélére vezette a bejáróhoz, s azzal sarkantyúba kapva, keresztülugratott vele a korlátot, bele a Tiszába.

– Majd utoléri a gulyás! Nem kell azt féltetni! – biztatá a csizmadia a kétségbeesett hajcsárokat.

Ellenkező véleményben volt a túlsó parton maradt lókupec, akinek már nem jutott hely a lovaival, maga sem kívánta azokat szerencsétlenül ennyi szarvas állat között.

– De sohasem látják kentek azt a csordát többet! Üthetik annak a nyomát bottal! – kiabált a kompon utazók után.

– Már megint beszél az a Pilátus katonája – förmedt fel a varga. – Hol van az a disznóláb? Hadd lüvöm meg vele.

A marhacsorda rézsút vonalban közeledett a hortobágyi part felé, s a sekélyeshez érve, szépen kigázolt a szárazra. A bojtár hátul maradt. Vízben gyorsabban halad az ökörféle, mint a ló.

Amint a bojtár is kikapott a partra, lekeríté a nyakából a karikás ostorát, s nagyokat kondított vele.

– Ahán! Téríti már! – mondogatták a vásárosok, vigasztalásul a hajcsároknak.

Az ostordurrogatás pedig a szarvasmarhának csak arra jó, hogy még sebezsebben szaladjon előre.

A kompon maradt utasoknak ez a marhavirtus bőséges alkalmat szolgáltatott az eszmeckerére. A révészek hittel bizonyították, hogy ez nem első eset. Gyakran megszállja az „erkölcs” a Hortobágyról elhozott párákat, hogy mikor a komp megindul alattuk, egyszerre csak megrökönyödnek, kiugrálnak a vízbe, kiúsznak a partra, s visszafutnak a pusztára.

– Az emberben is megvan az a hazaszeretet – bizonyítja a mézeskalácsos, aki már sok könyvet olvasott; azokból ismerte ezt a nyavalyát.

– A bizony! – magyarázá a szappanyosné; – hazafutottak a tehenek, mert ott-hon hagyták a kisborjúikat. Az volt a hibás, aki elválasztotta az édes szülőket a fiaiktól.

– No én mást érzek – mondá a csizmadia, akinek hivatása az, hogy szkeptikus legyen. – Sokszor hallottam én azt, hogy a ravasz betyárok, amikor szét akarják zavarni a gulyát, azt cselekszik, hogy a pipájukba kalapzsírt tesznek. Mikor annak a füstjét megérzi a szarvas állat, egyszerre mind megvadul, s szertesét futamodik: akkor aztán a futóbetyár könnyen kiszakít belőle egy falkát. Éreztem én az elébb ilyenforma büzt.

– Mégsem futott el, komám, tőle. (Ezen aztán nevettek.)

– No megállj, gubás! Szálljunk csak ki a partra!

De éppen nem találta a két morva hajcsár ezt a marhaextemporizációt se nevetni valónak, sem pedig állatismeiei értekezésre alkalmasnak. Azok olyan lamentalást vittek véghez, mint a kárvallott cigány.

Az öreg révész tudott tótul, s megvígasztalá őket.

– Nem kell ugatnyi, atyafiak. Nye styekát! Nem lopta el az a gulyásbojtár a teheneiteket. Rendes ember az. Hiszen ott van a süvege mellett a nagy réz, a két D. V. betűvel, ami nem azt teszi ám, hogy „Dugdél, Veddel”, hanem azt, hogy „Debrecen Városa”. Nem szabad annak a tehenekkel elszökni. Mire visszakerülünk, mind ott lesznek azok egy rakáson az állásban. Megkeríti azokat a bojtár. Hisz a kutyája is vele ment, az is kiúszott. Majd azután, ha újra beszállítjuk a csordát, a teheneket hármásával össze kell kötnöni; a bikát meg a szarvánál fogva a vaskarikához kell kötni, így aztán szépen átjönnek. Csak a révpénzt kell még egyszer megfizetni.

... Jó másfél órába került, amíg a komp a túlsó partra átkelt, amíg kirakodott, meg berakodott, s aztán ismét visszatért az innenső partra.

A hajcsárok futottak a dombon álló révházhoz, s keresték a tehéncsordát.

De biz azt nem látták sehol.

A lókupec azt mondá, hogy a böszült vadállatok nyargalvást futottak arra a rekettyés felé! utánuk a gulyásbojtár meg a kuvasz kutyája, de csakhamar eltűntek a fűzfák között. Nem tartották azok magukat az országúthoz, hanem szaladtak szélmentében, valamennyinek a szarva a föld felé fordítva, a farka meg fenn a levegőben, mint amikor a marhák *bogárzanak*.

Egy elkésett fazekas, tepsikkel megrakodott szekérével jött onnan, Újváros felől, az elregélte, hogy ő már ott valahol a Hortobágyon találkozott egy csorda szarvasmarhával, akik bömbölve loholtak a zámi dombok irányában; utánuk egy lovas legény kutyával. Útba esett a Hortobágy vize, abba beleugráltak, akkor aztán a nagy nádastul nem lehetett többet látni, se csordát, se lovas.

A révészgazda odafordult a két szájtató hajcsárhoz.

– Most kee má ugatnyi, atyafiak!

IX.

Az ohati puszta a „cifra ménés” legelője.

A karámtul, a puszta közepéről, egész a kerek égaljáig nem látni mást, mint legelő lovat. Van ott mindenféle színű, amilyent csak a magyar nyelv gazdagsága képes kifejezni: pej, szürke, fekete, hóka, kesely, almás, babos, szeplős, rézderes, vasderes, sárga, fakó, még fehér is (ami ritkaság fiatal csikóban). Bizonyosan ezért a tarka vegyületért híják „cifra” ménésnek. A „nemes” ménés megint más! Ott csak egyfajta, egyszínű ló van.

Debrecen városa valamennyi lótartó gazdájának a kancái mind ide vannak kicsapva. Nem is látnak azok istállót télen, nyáron; csak a szaporulatról számol be évenként egyszer a számadócsikós.

Itt növekednek fel azok a jó homokjáró lovak, amikért messze földről eljönnek vásárra, mert nem minden ló válik be a homokos úton, a hegyi ló kiáll, ha az alföldi utat megkóstolja.

Egyes csoportokban szétszórva látni őket a vezérmén körül, szorgalmasan legelészve. A ló mindig eszik. Azt mondják a diákos emberek, hogy még Jupiter átkozta meg a lovat, mikor Minerva megteremtette, azzal az átokkal, hogy mindig egyék, soha jól ne lakják.

Négy-öt csikósbojtár őrzi lóháton az ezernyi szilaj paripát, karikás ostorral tértítve meg az elkalandozókat.

A tanyán minden azonmódon van, ahogy a gulyánál, a karám, a vasaló, a szélfogó és a csordakút: csakhogy itt nincsen se taligás, se árva tőzeg, se őriző komondor, a szilaj mén nem tűri a kutyaajt maga körül, akár kuvasz, akár farkas: agyonrúgja.

Mikor a dél közeledik, a szerteszét legelésző csoportok kezdenek a nagy kút felé húzódni.

Két szekér közeledik a karám felé a hortobágyi nagy híd felől.

A számadó csikós, tömzsi, vállas, csontos öreg ember, szeme elé tartva a tenyerét ernyőnek, messziről ráismer a jövevényekre – a lovaikról.

– Az a Kádár Mihály uram, az egyik, a másik meg a Pelikán kupec. Tudtam előre, hogy ma megtisztelnak, amint a kalendáriumba benéztem.

– Hát az is meg van írva a kalendáriumban? – kérdi kötekedve a Sándor bojtár.

– Meg hát, szógám. Benne van a Csáthy uram kalendáriumában minden; nem hiába épített őkegyelme ABC-bűl csárdát. Vasárnap lesz ónodi baromvásár; oda a Pelikánnak lovakat kell vinni.

Helyes volt az asztronómia. Csakugyan a lovak végett jöttek. Kádár Mihály uram az eladó, Pelikán Samu pedig a vevő.

Kádár Mihály uramat bizonyosan mindnyájan ismerjük.

Szép kerek képű, kisodrott bajuszú, mosolygós ábrázatú férfiú, közepén kidomborodó termettel; egyébként pedig zsinóros dolmányban, sarkantyús csizmában, kerek, pörge kalap a fején, vékony, hosszú pálcika a kezében, felyül kifara-

gott madárfejjel. Övé az egyik csapat ló ottan a tocsogó mellett, elöl a sárga csődörrel.

A Pelikán Samu pedig egy csontos termetű férfiú, erősen görbe orral, hosszú bajusszal, szakállal, a háta és a két lábszára kissé hajlott a folytonos lókipróbálástól. Magas karimájú túri süveget visel darutollal, kockás mellényt, kurta janklit és ánginét bugyogót, hosszú szárú csizmákba húzva, a szivartárcája az oldalzsebébe dugva, kezében hosszú nyélre tekert lovagkorbács.

Az urak, leszállva a szekereikről, odasétáltak a karámhoz, ahol a számadó várt reájuk, azzal paroláztak; mire a számadó kiadta a rendeletet a bojtároknak, s azzal megindultak a ménes felé.

Két bojtár lóháton hatalmas ostorkongatásokkal előre terelte azt a csoport lovat, mely közé a Kádár Mihály uram tulajdona is el volt keveredve. Lehetett valami kétszáz szilaj csikó: olyan, akihez még ember nem nyúlt soha.

Amíg a két bojtár karéjban kergette hosszú sorba elnyújtva a ménest a szakértő bizottság elé, a lókupec rámutatott a gyepen álló bojtárnak egy vágató sárgára, mely tetszését megnyerte.

– Ezt szeretném.

Arra a Decsi Sándor, szűrét, dolmányát levetve, jobb kezébe fogta az összegöngyöltett pányvát, annak a végét a balkezére csavarva, eléje ment a vágatva közeledő ménesnek. Villámgyorsan veté ki a hosszú kötelet a kipécézett kanca felé, s a hurok karikája, matematikai pontossággal talált annak a nyakába, s egyszerre ráfojtódott. A többi paripák nyerítve rohantak odább, az elfogott ott maradt. Hánykódott, rugdalt, ágaskodott, de hasztalan. Az az egy ember úgy tartá fogva a pányvával, mintha ércből volna öntve. Lobogós ingujja végigcsúszott a karjain, olyan volt, mint azok az ógörög, vagy római szobrok: a lószelídítők. Egyik kezével a másik után odahúzta a meghurkolt paripát, minden ellenszegülés dacára: egészen oda magához. Annak már ki voltak dülledve a szemei, az orrlyukai tágultak, hörgött, ha lélegzett. Akkor azután a bojtár átölelte a ló nyakát, valamit sugdosott a fülébe, leoldotta a nyakáról a hurkot, s arra a szilaj állat olyan szelíd lett, mint a bárány: készséggel engedte a kötőféket a szájába és a fejére illeszteni; mindjárt odakötötték a lókupec szekerének saroglyájához, aki nem késelt egy darab sós kenyérral kínálni meg az áldozatát.

S ez az erőmutatvány még háromszor ismétlődött; a Sándor bojtár egyszer sem téveszté el a dolgát. Csupán a negyediknél esett meg, hogy a hurok nagyon tágra volt eresztve, s az elfogott kancának egész a szügyéig csúszott le; annál fogva az, nem lévén fojtogatva, nem adta meg magát olyan olcsón; sőt inkább elkezdett rúgkapálni, ficánkolni, s nagy darabon maga után hurcolta a pányvánál fogva a csikóst; de ez utoljára mégiscsak erőt vett rajta, s odavezeté a megfékelt vadállatot az urakhoz.

– Hát bizony szebb multság ez, mint a karambolpárti a Bikában! – mondá Pelikán Samu Kádár Mihály uramhoz fordulva.

– Nincs ám ennek egyéb dolga – mondá rá a derék cívis.

A lókupec elővette a szivartárcáját, s megkínálta egy szivarral a bojtárt.

Decsi Sándor vett belőle, s elserkentve a masinát, rágyújtott és fújta a füstöt.

A négy remondát elosztották a vásárló kocsija mellé. Kettő a saroglyához, harmadik a nyerges mellé, negyedik a rudas oldalához.

– Bizony, barátom, maga hatalmas egy legény – mondta Pelikán uram, maga is szivarra gyújtva a Sándor bojtár tűzénél.

– Hát még ha beteg nem lett volna ... dörmögé a vén számadó csikós.

– Nem voltam én beteg! – hengegett a bojtár, a fejét dacosan felhányva.

– Hát mi a fránya voltál? Mikor három napig ott feküdt az ember a mátai ispitályban?

– Nem feküdt az ember az ispitályban. Hisz az a *lovaknak való!*

– Hát mit csinált az ember?

– Hát be volt rúgva az ember – ahogy dukált.

Az öreg számadó végigsodorintotta a bajuszát, s megelégedett bosszankodással dörmögé:

– Ilyen ez a betyárnép! – Dehogy árulná el, hogy valami baja esett, a világért!

Ekkor aztán a fizetésre került a sor.

A négy fiatal lónak az árába nyolcszáz forintban alkudtak meg.

Pelikán uram előhúzott a belső zsebéből egy négyrét összehajtott darab fisléder bőrt (ez volt a tárca), s az abban levő nagy csomó papiros közül kikeresett egyet. Nem volt ott bankó egy csepp sem; mert az csupa merő váltó volt: üres és kitöltött.

– Én pénzt sohasem hordok magammal, csak váltókat – rebegé a kupec. – Ezeket hiába rabolnák el tőlem: a tolvaj csak magát tenné vele szerencsétlenné. Én ezzel fizetek.

– Én meg elfogadom – hagyá helyben Kádár Mihály uram.

– Pelikán uram aláírása készpénz.

Írószerszám is volt Pelikán úrral. Bugyogó zsebben a srófra járó kalamáris, csizmaszárbán a kalamus.

– Mindjárt lesz itt íróasztal is – mondá Pelikán.

– Hozza ide, tisztelt bojtár úr, a paripáját, ha meg nem sérteném vele!

A Decsi Sándor lovának a nyergén alkalmasan ki lehetett tölteni a váltóúrlapot. A bojtár figyelemmel nézte ezt a munkát.

De nemcsak a bojtár nézte, hanem a lovak is. Ugyanazok a szilaj csikók, akiket négyezer megzavartak, akik közül négyet kötéllel kifogtak, mint a kíváncsi gyermekek sereglettek össze, legkisebb félelem nélkül a társaság körül. (Igaz, hogy Kádár uram debreceni perccel traktálta őket.) Egy almáspej csikó éppen a kupec vállára tette a fejét, úgy bámult rajta keresztül. Persze egyikük sem látott még váltóúrlapot kitölteni.

Valószínű, hogy mindnyájuk hallgatag beleegyezésével tette meg Decsi Sándor a maga észrevételét.

– Miért tetszett az úrnak arra a papirosra írni, hogy nyolcszázötvenkét forint és 18 krajcár, holott csak 800-ban alkudta ki a lovakat?

– Hát az azért van, tisztelt bojtár úr, hogy én az áru átvételénél rögtön készpénzzel tartozom fizetni. Mármost nagyon tisztelt Kádár Mihály nagyuram ennek a

váltónak a hátára odaírja a nevét, s ezáltal ennek a váltónak „forgatójává” lesz; akkor mindjárt holnap reggel beviszi ezt a takarékpénztárba: ott kifizetik neki a nyolcszáz forintját, de lehúzzák belőle a 12 frt 18 krt, mint kamatot, s azért én csak három hónap múlva adom meg a pénzt, addig használom.

– S ha Pelikán úr nem fizet a takarékpénztárnál?

– Hát akkor a pénzt Kádár Mihály nagyuramon veszik meg. Azért van nekem hitelem.

– Mármost értem. Hát erre jó a váltó.

– Hát maga sohasem látott még váltót, tisztelt bojtár úr?

Decsi Sándor nagyot nevetett erre. Úgy villogott a szép fehér fogsora nevetés közben.

– Csikósbojtár! Aztán váltó!

– Lássa: a tisztelt pajtása, a Lacza Ferenc, különb gavallér: pedig az csak gulyásbojtár. Az már tudja, hogy mire jó a váltó. Nálam van éppen egy ilyen hosszú papiroosa, ha meg akarja látni.

S kikereste a paksamétábul, odatartotta a Sándor szeme elé; majd a kezébe is adta.

Tíz forintról szólt a levél.

A bojtár bámulva kérdezé.

– Hát aztán hogy került Pelikán úr ismeretségbe a gulyásbojtárral? ‘sz úgy tudom, hogy nem kereskedik tehennel.

– Nem az enyém a szerencse, hanem a feleségemé. Tetszik tudni, az asszonyomnak van egy kis ötvösüzlete, amit a maga számlájára folytat: én nem ártom bele magamat. Egy pár hónappal ezelőtt hozzá jön a tisztelt Lacza Ferkó úr, s odahoz egy pár ezüst fülönfüggőt, hogy azt futtassa meg arannyal, de jó erősen.

Mintha a darázs csípte volna meg a Sándort erre a szóra.

– Ezüsfüggőt?

– Az ám: szép filigránmunka ezüst függőt. Tíz forintba lett kialakva az aranyozás. Meg is kapta, el is vitte. Bizonyosan nem a maga használatára vette. Pénze nem volt; hát azt a váltót hagyta ott érte: Dömötör-napkor majd beváltja.

– Ezt a váltót?

A Decsi Sándornak a szemei kimeredtek, az orrcimpái tágultak; olyan vigyori arcot csinált, hogy az ember azt hitte volna, hogy nevet, de a két kezében reszketett a váltó. Vissza sem ereszté; olyan erősen fogta.

– Ha olyan nagyon tetszik magának az a váltó, hát odaadom borraivaló fejében – mondá Pelikán uram nagylelkű raptusában.

– De uram! Ez sok borraivalónak. Tíz forint.

– Hát magának persze hogy sok pénz a tíz forint. Én sem vagyok olyan tökkelütött fejű, hogy tíz forintjával dobáljam a borraivalókat minden lóvásárlásnál; hanem, hogy az igazat megmondjam, szeretnék ettől a váltótól valami jó titulus alatt elugrani: mint ahogy az egyszeri csizmadia elugrotta a szőlőjét.

– Valami hamisság volna talán ebben a levélben?

– Nincs biz abban semmiféle hamisság. Inkább nagyon is nagy az igazság. Hát majd én megmagyarázom: tessék idenézni. Itt, ahol ez a sor áll: T. c. Lacza

Ferenc úrnak. Utána következnek: „lakása” – azután: „fizetendő” – Hát ide mind a két helyre azt kellett volna írni, hogy „Debrecen”-ben. – Hát a feleségem, az ostoba asszony, ahelyett azt írta oda: „Hortobágyon”. – Hát ez valósággal igaz. – A Lacza Ferenc úr a Hortobágyon lakik. S bár legalább a hortobágyi csárdát írta volna oda: azt tudom, hogy hol van; de hogy induljak én el ezzel a váltóval keresni a Hortobágyon a zámi pusztá utcát, a numero nemtudomhány gulyás karámot, s kockáztassam, hogy a komondorok a bugyogómat megsabdolják? – Jaj de sok veszekedésem volt nekem emiatt az asszonnyal. Legalább most azt mondhatom neki, hogy száz percent nyereséggel adtam túl a váltón, s nem lesz több ungodásunk emiatt. Hát csak fogadja el, tisztelt bojtár úr. Maga meg tudja venni a gulyásbojtár úron a tíz flórest; mert maga nem fél se ötöle, se a kutyájától.

– Köszönöm, uram! Nagyon köszönöm.

A bojtár összehajtotta a váltót, s eltette a dolmánya zsebébe.

– A legény ugyan nagy elismeréssel adózik a tíz forint borra valóért – sűgá Kádár Mihály uram a számadó csikósnak. – A nagylelkűség megtermi gyümölcsét.

(Kádár Mihály uram hírlapokat olvasott férfiú volt: járatta a Vasárnapi Újságot és a Politikai Újdonságokat; annálfogva választékos stílusban beszélt.)

– Nem igen *odavergál* biz annak az öröme – dörmögé vissza a számadó csikós. – Hisz a Sándor is tudja jól, hogy a Lacza Ferkó elment már nagy kondícióba Morvaországba, még a múlt pénteken: azt sohase látja többet, se ama gyöngye tíz forintokat. Hanem hogy a függőkre nézve van tisztában. Mer hát leányféle van itt a *saraglyában*.

Kádár uram a szája elé tette a pálcikája madárfejét.

– Hű! Ez már nagyot változtat a tények logikáján.

– Mert hát, tetszik tudni, ez a fiú nekem keresztfiám. Szeretem a kölyköt nagyon. Senki úgy nem tud bánni a ménessel, mint ez a legény. El is követtem mindent, hogy a katonaságbul kiszabadítsam. Az a másik, a Ferkó, az meg az én komámnak, a gulyásszámadónak a keresztfia. Az is igen derék legény volna. Mind a ketten jó pajtások is volnának. Ha az ördög, vagy nem tudom miféle szellet azt a sárgakéjú hajadont közéljük nem dobta volna. Most amiatt ezek egymást meg akarják enni. Jó szerencse, hogy a komám azt a trafikát kifundálta, hogy a Ferkót elküldje Morvaországba egy herceghez számadó gulyásnak. Így aztán helyreáll a békekesség megint a Hortobágyon.

– No, ez valóban a leghelyesebb Kolumbusz tojása az Ariadné fonalából való kibontakozásra.

A Decsi Sándor vette észre a sűgás-bűgásból, hogy őróla foly a beszéd. A magyarnak nem természete a hallgatódzás. Kitért előle. Elhajtotta a ménest az itatóhoz, ahol már a többi falkák is összegyűltek. Ott aztán volt dolga elég. Ő bojtár volt, három kűtgém, ezerötven ló. Minden bojtárnak kétszáz tízszert kellett a kűtgémet lehajtani, a vedret megmeríteni, a kűtostort felhajtani, a vályút megtölteni. Ez az ő mindennapi multságuk – napjában háromszor ismételve. Nem panaszkodhatnak, hogy nincs elég kommóciójuk.

De a Decsi Sándoron nem lehetett semmit észrevenni. Olyan jó kedve volt, hogy madarat lehetett volna fogatni vele. Egész nap fütyült, danolt. Zengett a sík pusztá a kedvenc nótájául.

„Azért, hogy én szegény vagyok,
Fekete hat lovon járok;
Fekete hat lovam karcsú:
Magam vagyok nyalka fattyú!”

A második meg a harmadik bojtár utánaénekelte a nótát; betelt vele az egész ohati pusztá. Még másnap is olyan jó kedve volt, reggeltől napestig; azt szokták mondani: *olyan nagy kedve van, mint aki vesztit érzi.*

Naplemente után aztán éjjeli szállásaikra terelték a méneseket, mind valamennyit a karám közelébe, ahol reggelig együtt maradnak.

A szolgálgyerek ezalatt meghozta a hátán a közeli nádasból a *csereklyét* (ami összegázolt nádat jelent). Ebből rakják meg estenden a csikósok a pásztortüzet; ezzel melegítik fel a vacsorát a vasalóban. S a csikós estebédje egészen másforma, mint a gulyásé. Szó sincs ott *eltévedt* malacról, toklyóról, amiről a teátrista csikósok beszélnek: hisz a sertéskondák, juhnyájak túl a Hortobágy vizein legelnek, a csikósnak napi járóit kellene megtenni, ha malacot, bárányt akarna *suvasztani*. Aztán döghúsból elrakott tokány se terem itt, amit a gulyás úgy emleget. A csikós számára a számadó felesége főz benn a városban egész hétre valót. S az úri eledel; akárki melléülhet: „Fehér ecetes. – Kaszás lé. – Kálvinista mennyország. – Töltött káposzta. – Espékes”. Mind az öt bojtár együtt vacsorál a számadóval, s a szolgálgegyenről sem feledkeznek meg.

A ménes sem úgy tesz, ahogy a gulya napleáldozás után, ahol a szarvas barom, amint megittatták, egy csomóban mind letelepedik s hozzáfog a kérődzéshez; a ló nem ilyen filozófus; az még beleharap az éjszakába is, s amíg csak a hold világít, folyvást ropogtatja a füvet.

A Decsi Sándornak ma cifra jó kedve van.

Azt kérdi a számadótól a vacsorához világitó őrtűz mellett:

– Ugyan édes körösztapámuram, hogyan van az, hogy a ló egész nap tud enni, még éjszaka is mindig készen van rá? Már énnekem, ha csupa marcafánkkal volna is tele a mező, mégse lenne kedvem egész nap *töltekezni*.

Az öreg számadó még egy nyaláb nádat vetett a hamvadó tűzre.

– Hát elmondom szógám, de ki ne nevessetek érte. Mer ez régi mese. Még abbul az időbül való, amikor a diákok háromszegletű kalapban jártak. Egy ilyen tintás tenyerűtől hallottam: az ő lelke szenvedjen érte, ha nem igazat mondott. – Hát úgy volt az, hogy volt egyszer egy híres szent, akit Mártonnak híttak; most is megvan még, csak hogy nem jár a Hortobágyra. Hogy magyar szent volt, abból bizonyos, hogy mindig lovon járt. – Volt azután itt a Hortobágyon egy király, akit Mén-Marótnak híttak. Azért volt pedig ez a neve, hogy el tudta csalni Szent Már-

ton alól azt a „mént”, akin az a világon szertesztét járt. Itt tartotta szent Mártont magánál vendégül, s a lovát bekötötte az akolba. – Egyszer aztán Szent Márton odább akart utazni korán reggel, s azt mondta a királynak: „No már most add ide a lovamat, hadd megyek odább”. A király azt mondta neki: „Nem lehet, mert a ló most eszik.” Szent Márton várt délig, akkor esméig követelte a lovát. – „Most nem mehet – szólt a király –, mert a ló éppen eszik.” – Szent Márton csak várt alkonyatig, s akkor megint megsürgette a lova miatt a királyt: „Bizony mondom, nem adhatom, mert a lovad most is eszik!” – Ekkor aztán megharagudott Szent Márton, földhöz csapta a kis könyvét, elkáromította a királyt is, meg a lovát is. „No hát ragadjon hozzá a nevedhez a *mén*, hogy soha el ne válhass tőle! mindig együtt nevezzenek vele; az a ló pedig legyen arra elátkozva, hogy mindig egyék egész naphosszant és soha se legyen jóllakva.” – Ezóta van az, hogy a ló egész nap legel, mégsem lát soha eleget. – Énnekem így mondták; aki nem hiszi, menjen el a „hiszem-piszem” ormára, ott talál egy vak lovat, attul kérdezze meg: az majd jobban elmondja, mert maga is ott volt.

A bojtárok megköszönték a szép mesét. S aztán ki-ki sietett a maga lovát fölkeresni, s a csendes csillagos éjszakában elbaktatni a maga méneséhez.

X.

Gyönyörű szép tavaszi este volt; az esthajnal alig akart megválni az égtől, amíg aztán magára húzta éjszakai takarónak a szép patyolat ködöket, amik körültaggatták a földhatárt.

Az újhold sarlója ott köszörülte már magát a zámi halomhoz, fölötte ragyogott a szeretők csillaga: az a korán fekvő, korán kelő csillag.

A csikósbojtár a maga ménesétől egy jó futásnyira kikereste magának az éjjeli fekhelyét, ott leszedte a lováról a nyeret takaróstul, kivette a kantárt a fejéből, s azt a letűzött botjára akasztotta; a pokrócot felyül tette a nyeregpre: az a vánkös, szüre a takaró.

Elébb azonban a vacsorátul megmaradt kenyérét falatokra aprózva, a tenyeréből odaadá a lovának.

– No, már most te is mehetsz legelni, *Vidám* lovacskám. Bezzeg te nem eszel egész nap, mint a többi lovak. Te mindig nyereg alatt vagy. S még azt akarnák az urak, hogy mikor egész nap nyargaltattalak, akkor fogjalak a masinába, s hajtsalak kutat húzni! No, arra várjanak. Azt hiszik: a ló is olyan kutya, mint az ember?

Aztán megtörölgette szépen a ló szemeit a lobogós ingujjával.

– No, hát keress jó fűvet magadnak, aztán messze ne menj; mikor a hold lemegy, aztán meg az a fényes csillag, akkor visszajöjj ide. Látod, én nem kötlek pányvára, mint a gulyás, nem teszlek békóba, mint a paraszt. Elég, ha azt mondom, „icca, *Vidám* lovam!” – egybe itt vagy.

Megértette, hogyne értette volna! Amint a nyergétől, zablájától megszabadult, nagyot ugrott a ló, felhánnya a hátulsó lábait, aztán földhöz vágta magát, kettőt-hármat hentergőzött a hátán, az ég felé kalimpálva a négy lábával, aztán gyorsan csülökre kapott megint; nagyot rázkodott, egyet nyerített, s nagy röhögve nekiindult a timpós pázsitnak, hosszú farkával védelmezve magát a dongó éjjeli bogarak ellen.

A csikós pedig végigheveredett a fekhelyén, a pázsitos földön.

Főlséges egy ágy! Párnája az egész kerek puszta, szuperlátja a csillagos égbolt.

Kész éjszaka van már. De azért a föld, mint a csintalan rossz gyermek, nem akar még aludni. Nem alhatnék. Mindenféle nesz van. S ez mind olyan titokteljes. Harangszó nem hallik ide a városból, se kutyaugatás a gulyáskarából, olyan messze van ide minden. A közel nádasban a bölömbika bűg, mint valami elvadult lélek; a mocsárok fülemüléje, a nádiveréb rikongat, cserreget; mellé ezernyi béka csinálja a kórust; közbekelipel a Hortobágy malmának egyhangú *pittléje*. Fenn a magas égben panaszhang, búcsúvétel hangja kiáltoz alá: vándor ludak, darvak szállnak rendes sorban; alig látni őket a csillagos égen. Egy-egy sűrű gomoly szúnyog keveredik fel, s végighúz a légben: az is olyan hang, mint a kísértetzengetés. Közbe-közbehangzik egy-egy lónyerítés.

Máskor olyan jó alvó voltál, szegény csikósbojtár, amint a fejedet letetted a nyeregbe, mindjárt elaludtál: most meg csak így nézed a sötétkék eget, s szólítgatod a csillagokat, ahogy megtanított a neveikre a vén körösztapád. Ott az ég közepén a „göncöl tértője”, aki sohse mozdul a helyéből; amott az a páros a „bojtár kettőse”, az a színe-váltogató az „árvaleány pillantása”. Ez a fényes ott az ég alján a „kaszás csillag”, de még fényesebb a „bujdosók lámpása”. Az a három ott a „három király csillaga” – egy csoportban a „hetevény csillaga”, s az, aki most mindjárt leszáll a sűrű ködbe, a „mennyország ablaka”.

Mi haszna neki a csillagokat nézni, ha nem tud velük beszélni? Valami nagy teher úgy nyomja a szívét, valami nagy sebben úgy vérzik a lelke! Tán ha kiönthetné azt a nagy keserűséget, ha elpanaszolhatná, megkönnyebülne utána. De amilyen nagy a puszta, olyan üres!

A fényes csillag is leszállt, a hold is alámerült; a paripa abbahagyta a legelést, s visszajött a gazdájához. Szép csendesen léptetve jött, mintha félne, hogy fölkelti, s a nyakát előre nyújtva, úgy vizsgálta lesunyt fejével, hogy alszik-e?

– Idejöhetsz, kedves lovam. Nem alszom még.

Erre a mén vidáman röhögni kezdett, s aztán maga is leheveredett a gyepre, oda a gazdája mellé; de csak úgy a csülkeire.

A bojtár feltápázkodott, könyökére támasztva az arcát.

Volt már hát, akivel beszéljen. Egy lelkes állat.

– Látod? Látod? – kedves lovam „Vidám”. Ilyen a leány! Kívül arany, belül ezüst. Mikor igazat mond, annak is fele hazugság; mikor hazudik, annak is fele igaz ... Sohasem tanulja azt ki senki ... Te tudod, hogy milyen nagyon szerettem! ... Hányszor megvéreztem az oldaladat a sarkantyúval, csak hogy hamarabb

odavígy hozzá! ... Hányszor hagytalek kikötve a kapuja előtt, hóban, sárban, csikorgó időben, forró napsütésben, te kedves, jó lovam! Terád nem gondoltam, csak ötlet szerettem.

A mén csak úgy befelé nevetett magában, hogyne tudná ő mindezt! A biz úgy volt.

– Azt is tudod, hogy ő mennyire szeretett engem! ... Rózsákat tűzködött a füled mellé, pántlikába fonta a sörényedet, cukros kaláccsal etetett a tenyeréből ... Hányszor visszahúzott az ölelésével, mikor már a nyeregben ültem? meg-meg átölelte a nyakadat, hogy még ott marasszon.

A paripa csendes hhhmmel dörmögött e szóra ... Bizony azt tette.

– Amíg ez az átkozott betyár oda nem fért hozzá, s el nem lopta a szívének felét! Lopta volna el hát egészen! Tartotta volna meg magának! Vitte volna el világá! Ne hagyta volna itt félig idvességnek, félig kárhozatnak.

A mén bizonyosan vigasztalni akarta, mikor a fejét odatette a gazdája térdére.

A csikós elbúsultan dörmögé:

– Verje meg az Isten, veretlen ne hagyja, ki a más rózsáját magának szakasztja! Mert ha én megverem, tudom, hogy még az anyja is megsiratja.

A paripa a farkával csapkodta a földet; órá is átszállt a gazdája haragos indulatja.

– De hát hogy verem meg? Hiszen elbujdosott már az óperenciára. Nem vagy te tátos, hogy hetedhét országon utánarepülhess velem: csak itt maradsz velem az én nagy bánatomban.

Hát biz ezen az állapoton a mén sem tudott változtatni. Megnyugvását a nehéz sorsban azzal fejezte ki, hogy végigfeküdt a földön, s a nyakát is elnyújtá a nagy fejével.

A bojtár nem akarta megengedni, hogy a paripája még álomnak adja a fejét; még volt vele beszélni valója.

Egy cuppogatás a szájjal, olyanforma, mintha csók volna, felserkenti a mént.

– Ne aludjál még ... Én sem alszom ... Majd lesz idő, amikor nagyot pihenünk ... Addig is együtt maradunk ... Sohasem hagy el többet a gazdád ... Meg nem válnék tőled, ha akkora aranyat kínálnának érted, amekkora magad vagy ... Te egyetlen hűséges állatom ... Tán nem tudom, hogyan segítettél a földről fölemelgetni a doktornak, a mándlimnál fogva, mikor ott hevertem a pusztán dögrováson, hogy már a sasok vijjongtak körülöttem? – Megfogtad a ruhám a fogaddal, úgy emelgettél. Így ni! ... Ugye tudod? ... Te kedves jószágom! ... Ne félj, nem megyünk át többet a hortobágyi hídon: – nem térünk be többet a hortobágyi csárdába! ... Megesküszöm itt most a csillagos égre, hogy soha, de sohadon-soha be nem lépek azon a küszöbön, ahol az a leány lakik! ... Ne ragyogjanak rám ezek a csillagok többet, ha a szavamat megszegem...

Ennél az egy szónál a mén is felállt a két első lábára; úgy ült, mint a kutyák szoktak, a hátulján.

– Azért ne félj, nem vénülünk itt meg ... – folytatá a csikós. – Nem gázoljuk mindig ezt a mezőt... Mikor kicsi gyerek voltam, akkor láttam én lobogni szép, háromszínű zászlókat – utánuk robogni nyalka huszárokat ... Irigylettem őket ...

Azután láttam sebben elhullani nyalka huszárokat, sárba legázolni szép színű zászlókat ... Nem lesz ez mindig így!... Majd eljön a napja, kivesszük az eszterhaj alól azt a régi zászlót, utána eredünk jó, ifjú legények: megtörjük a csontját a gonosz kozáknak ... Odajössz majd velem, ugye, édes lovam: trombitaszó után.

Mintha már hallaná azt a trombitaszót, felugrott a mén, s az első lábával vágta a pázsitot, sörényét felborzolta, fejét fölemelte, s úgy nyerített bele a csendes éjszakába. Valamennyi ménlő a pusztán, mint a tábori őrszemek, visszanyerített a szavára.

– Ott végezzük el majd ezt a dolgot! ... Ott meggyógyul a keserűségünk: nem könnyhullatással! ... Nem a hűtelen leánynak mérges poharától, mérgesebb csókjától, hanem becsületes ellenség kardjától romlik el a testem. S aztán, mikor ott fogok majd fekünni a véres csatamezőn, te ott maradsz nálam, s vigyázol fölöttem, amíg értem jönnek, hogy eltemessenek.

S mintha ki akarná próbálni a lova hűségét, úgy tett a legény, mintha már meg volna halva: elveté magát hanyatt a földre, két kezét elnyújtva mereventen.

A paripa csak nézte egy ideig; aztán hogy látta, hogy a gazdája nem mozdul, odalépett hozzá, hátrasunyva a két fülét, s elkezdte az orrával taszigálnia vállát; s hogy az arra sem mozdult meg, iramban körülfutkosta. Hogy még a dobogásra sem ébredt föl, odaállt melléje, s a nyakába csatolt szűrét megfogva a fogával, annál fogva kezdte azt emelgetni, míg utoljára a csikós elhagyta a tréfát, felnyitá a szeméit, s átnyalábolta a mén nyakát mind a két karjával.

– Te vagy az én egyetlen hű társam.

S a mén valósággal nevetett: felhúzta az ínyét a fogáru, úgy fejezte ki a maga örömét, s aztán elkezdett táncolni, ficáncolni, mint valami kis csikó, afölötti örömeiben, hogy csak tréfa volt ez a meghalás. Utoljára aztán leveté magát a földre s végignyúlt. Már most hát ő is megtréfálja a gazdáját: ő tesz úgy, mintha meg volna halva.

Beszélhetett aztán neki a bojtár, cuppogathatott a szájával: a ló meg sem moccan.

A bojtár aztán odatette a fejét a ló nyakára: olyan volt az neki, mint egy vánkös. A mén felemelte a fejét: látta, hogy a gazdája alszik, meg sem moccanat volna hajnalhasadásig.

Még tán akkor sem mozdult volna meg a paripa, ha valami neszt nem fogott volna.

De elébb egy hangos horkantással ébreszté fel a gazdáját.

A bojtár felugrott fektéből. Azután a ló is felállt.

Hajnalodott már: keleten sárgult az ég alja.

A távol ködös fényében egy közeledő lónak az árnyképe volt látható. Nem ült rajta senki. Ezt érezte meg a csikós lova.

Ez valami bitang ló. Valahonnan a gulyáskarámokból szabadulhatott el. Tavaszkor rájuk jön az indulat, hogy megunják a magányos életet ott az ökrök országában, s ha elszabadulhatnak a pányváru, futnak a szimat után a legközelebbi ménesig. Ott aztán összerugdalkoznak a kancáikat féltő ménekkal, ami ezeknek a kárával végződik: mert ezek nincsenek *megvasalva*.

Azért a bitang mént el kell fogni a csikósbojtárnak.

Hirtelen felkantározta a lovát, hátára dobta a nyeret, s a pányvát a keze ügyébe készítve, eléje vágatott a gazdátlan lónak.

De nem kellett annak az elfogdosásához semmi pányva. Amint közelebb ért, egyenesen oda tartott a csikós felé, s örvendő nyerítést hallatott, amit a csikós paripája is viszonzott. Ezek ösmerősök.

– Miféle csudabuda ez? – dörmögé a bojtár. – Hisz ez szakasztott olyan paripa, mint a Ferkó hóka csődöre! Hol jár az már Morvaország felé!

Még jobban elbámult, mikor a két ló egymással összetalálkozva, röhögéssel üdvözlé egymást, s enyelgésül egymásnak a szügyéhez kapkodott.

– Ez valósággal a Ferkó hóka lova! Ott van a billog a tomporán: L. F. – S nagyobb igazságért mellette a patkórúgás hegedése, ami csikó korában érte.

A paripa magával hozta a pányvakötelet, a cövekkal együtt, amit a földből ki-rántott.

– Hogy jössz te a Hortobágyra, hóka?

A bitang ló könnyedén el hagyta magát fogni a fején maradt kötélnél fogva.

– Hogy jöttél vissza, te hóka? Hol van a gazdád? – szólott hozzá a csikós.

De ez a mén bizony nem állt vele szóba, ez nem értette az ő szavát. Mit is tudna az olyan ló, aki ökrök társaságában tölti el az életét?

A csikós elvezette az elfogott paripát a korlátrekesztékhez, s oda bezárta a sorompóval.

Azután jelentést tett az esetről a számadónak.

Mire a nap felhágott az égre, erre a titokra is megderült a világosság.

A zámi pusztá felől szaladt nagy loholva a taligás fiú. Süveg sem volt a fején, úgy sietett.

Messziről megismerte a Decsi Sándort; egyenesen őfeléje tartott.

– Csés jó reggelt kívánok, Sándor bácsi! Nem jött ide a hóka?

– De biz idejött. Hát hogy szalajtottátok el?

– Rájött a bolondja. Egész nap nyerített. Mikor vakarni akartam, majd kiverte a szemem a farkával; éjjel azután elszabadult a pányvával együtt, azóta mindig szaladok utána.

– Hát a gazdája há lett?

– A még alszik: nagyon belefáradt a hajcihőbe.

– Miféle hajcihőbe?

– Hát ami harmadnapja történt. Nem hallotta még Sándor bácsi? A polgári révnél megbomlottak a tehének, akiket a morva uraság összevett; egyszerre csak *elket láttak, szelet fogtak*, mind kiugráltak a kompbul, bikástul, s egyenest hazaszaladtak a zámi tanyára; a bojtár nem bírta őket megfordítani; maga is visszajött velük.

– Hát a Lacza Ferkó most itthon van?

– De kicsi híja, hogy agyon nem csapta a számadó gulyás. No még olyan cifrán nem hallottam káromkodni a számadót, mint mikor a tehénfalka csak berohant estefelé a pusztára, utána a Ferkó bácsi. Csak úgy szakadt a tajték a lovárul.

A bikának meg az orrán jött ki a vér. Ej, de volt kelete az akasztófa cifrázónak meg a kutyafogantatának. A botot is felemelte a bojtárra háromszor a gazda; csak úgy suhogott a levegőben: de azért csak nem ütött rá.

– Hát aztán a Ferkó mit mondott?

– Nem mondott az egyebet, mint hogy ő nem tehet róla, ha a barmok megbomlottak. – „Bizonyosan valami babonát csináltál velük, akasztófa!” – azt mondta a gazda. – „Már minek csináltam volna?” – „Hát annak, hogy elébb te magad boldultál meg; neked is beadott valami netrebulyát az a sárga rózsa, mint a Decsi Sándornak!” – Ekkor aztán a Sándor bácsirul kezdtek el beszélgetni; de már azt nem hallottam, hogy mit, mert engem pofon vertek, elkergettek, hogy mit hallgatózom? Nem nekem való a még.

– Hát én rólam is beszéltek? Meg a sárga rózsáról?

– Én nem tudom, mi a szösz az a sárga rózsa! Annyit tudok, hogy mikor múlt pénteken úgy volt, hogy a teheneket elhajtják, a Ferkó bácsi bement a karámba a tarisznyáját kihozni, hát akkor a szüre ujjából kihúzott egy tarka keszkenőt, abba volt betakarva egy sárga rózsa, azt sokáig szagolgatta, még a szájához is nyomta, azt hittem, meg akarja enni: azután kihúzta a kalapja bélését, az alá bedugta a sárga rózsát, úgy tette fel a fejére. Ebben lehetett a babona.

A csikós akkorát ütött a botja bunkós végével az útjában álló ökörfarkkórára, hogy az szertesztét repült.

– Hát má mit vétett keednek az a *királydárda*? Nem annak volt ez az ütés szánva...

– Hát már most mi lesz megint? – kérdezé a legénykétől a csikós.

– Mármint tegnap előkerültek a morva hajcsárok is gyalog sorban. Aztán meghányták-vetették a dolgot a számadóval. Most már majd Tisza-Füred felé fogják hajtani a teheneket; de borjastul valamennyit. A hídról csak nem ugrálnak le. Azt mondják, a borjaikért szaladtak haza. De a Lacza csak úgy nevet magában.

– S megint a Lacza Ferkó fog velük menni?

– Alkalmasint, mert azóta mindig ösztökéli a számadó. De a bojtár nem akar még cihelődni. Azt hajtja, hogy egynehány nap kell a marháknak, hogy kifújják magukat a nagy szaladástul: maga is egész nap alszik, mint egy darab fa. Nem tréfa ám a polgári révtül a zámi karámig nyargalni egy hujjában. Hát még két napot engedett neki a számadó.

– Kettőt? Éppen kettőt? Sok is lesz az!

– Én nem tudom.

– De én tudom. Vagy még több is lesz abból a pihenő nap!

– Jaj sietek, hogy mire feltápáskodik, otthon legyen a hóka lova. Mert mikor a számadó a bojtárt szidja, a bojtár meg rajtam tölti ki a bosszúját. No, de legyenek csak egyszer bojtár, majd nekem is lesz taligásom, akit hátba verjek. Isten megáldja, Sándor bácsi.

– Megáldott már.

A legényke felkapott a hóka hátára, csak úgy a szőrére; kezébe kapta a kötőféket, s a két mezítelen sarkával elkezdte a ló oldalát dögönyözni. – De a hóká-

nak nem akaródzott az innen elmenés sehogy: egyre forgott maga körül; mind vissza akart menni a méneshez; utoljára aztán a csikós megszánta, elővette a karikás ostort, jót húzott vele a ló inára, s még utána durrantott kettőt-hármat; arra aztán a csődör szügyébe vágta a fejét, s vágatott ki a sík pusztára, amerre egyenes; a fiúnak elég dolog volt a két markával a sörényében jól megkapaszkodni.

A csikósbojtár helyben volt már a maga dolgával.

– Aztán vidd meg a Lacza Ferkónak, hogy köszönteti a Decsi Sándor! – kiálta a vágatató suhanc után; de az már hallotta is, nem is a rábizott izenetet.

XI.

Másnap a csikósbojtár bement a karámba, s azt mondá a számadó gazdának:

– Valami dolgom van, apámuram, kérek szépen egy fél napi szabadságot ma délutánra. Estére visszakerülök.

– Megadom a szabadságot szógám, de csak azzal a megkötéssel, hogy nem mégy a hortobágyi csárdába. – Tudod már?

– Becsületemet hagyom itt, hogy *be nem teszem a lábamat a hortobágyi csárdába*.

– Akkor meg is tartod.

(Azt elhallgatta a bojtár, hogy „ha csak úgy nem visznek oda *lepedőben*”.)

Fülledt meleg délután volt, mikor nekiindult; az égnek olyan színe volt, mint az írók savónak; párával volt teli az egész lég. A délibábnak különös játszó kedve volt ma. A kis madárcák mind elültek a fűben; egy sem énekelt odafenn. Ellenben a bögöly, dongó meg a sok muslica annál veszettebb kedvében volt. Emiatt nagyon lassan bandukolt a paripa, mert egyre kapálóznia kellett a hátulsó lábával meg a fejével, hogy a maró szörnyeket elverje magáról. – Azért nem tévesztette el az utat. Pedig a kantár is lazán lógott a csikós kezében. Az ember maga is érzi, hogy valami zivatar közelít.

Egyszercsak elérték a Hortobágy hídját, azt a monumentális remekét az igaz szittyá építészetnek.

– Ohó! – rezzent fel a csikós. – Erre nem megyünk rá, édes lovam. Tudod, megfogadtam a csillagos égre, hogy a hortobágyi hídon át nem megyek többet.

De azt nem fogadta meg, hogy a Hortobágy *vizén* át nem fog kelni.

Lekerült hát a malom alá, s ahol a víz sekélyesen elterült, ott gázolt át rajta. Egy kicsit úsztatott is, de az nem vet számot: odáig megszárad rajta a forró naptul a rojtos gatya.

A hortobágyi csárda felé ügetett.

Itt már sebesebben igyekezett a paripa, vígan nyiharászva. A csárda udvaráról is hasonló víg nyerítés fogadta; ott volt már kikötve egy akácfához a pajtás: – a hóka.

Tulajdonképpen *udvarról* nem lehet szó a hortobágyi csárdánál, mert annak a nagy szé kifüves térnek, ami a vendéglőt, meg az istállót, félszert előzi, nincs semmi kerítése; hanem azért mégis udvar az, mert asztal van rá kitéve, s emellett két hosszú lóca: ott iddognak a vendégek a fák alatt.

A csikós leugrott a lováról, s megkötötte azt a kötőféknél fogva a másik akác-fához – nem ahhoz, amelyikhez már a hóka volt kötve.

Egy pár hosszú fülű paripa is elmélkedett ott a kertpalánk árnyékában, a kihajló lícium után nyújtogatva a nyakát, amit nem bírt elérni. A lovagjaik ott ültek az akácfa alatt az asztalnál; ebben a rekkenő melegben is nyakukban a kifordított bunda. Ilyenkor az árnyéket tart. Iddogáltak olcsó karcost zöld klázliból, s danoltak hozzá valami végeszakadatlan pásztornótát, egyhangú, unalmas danára. Juhász volt mind a kettő: annak a lóva a csacsi.

A Decsi Sándor leült a lóca túlsó végére, a furkósbotját végignyújtva az asztalra, s nézte, hogy duzzadnak a látóhatáron azok a fényes fellegek; a föld széle pedig egész sötétkék lesz. Egy helyen sárga oszlop emelkedik fel, az a *szél-anya*.

A két juhász egyre fújta:

*„Mikor a juhász bort iszik:
Szőlke számár szomorkodik.
Ne szomorkodj, szőlke számár,
Majd elmegyünk a nyáj után.”*

A csikós megsokallta már a sok gajdolást, odamordult:

– Jó lesz már, Pesta, abba hagyni ezt a jeruzsálem-betlehem nótát, aztán felülni arra szőlke számárra, s ellötyögni a nyáj után, mert megázik a bunda.

– Ejnye, de kifordított kedvében van ma a Decsi Sándor.

– De majd még a bőrdet is ki találok fordítani, ha sokat akáciuskodol velem!
– szólt oda a csikós, ingujját könyökig feltűrve. („Jó” annak most minden ember, aki előtte lábatlankodik.)

A két juhász összesúgott. Tudják ők már a pusztai regulát, hogy amely asztalhoz a csikós leül, oda a juhásznak csak engedelemkérés mellett szabad lekuporodni, s ha azt mondják: – „elmehetsz”, hát takarodni kell.

Az egyik kopogtatott az asztalon a palack fenekével.

– Fizessünk hát! Jön az *idő!*

A kopogtatásra kijött a csárdából a korcsmárosleány.

Úgy tett, mintha meg sem látná egyszerre a csikósbotját, csak a két juhással végzett: összeszámította a boraikat; visszaadott nekik rézpénzben a kutyanyelveikből, s letörölte utánuk az asztalt, ahol előntötték a bort.

Azok felkaptak a szamaraiakra, s csak azután, hogy egész biztonságba helyezték magukat, folytatták a nótát truccosan, nagy kutyafuttában:

*„Hat jó kutyám farkas nyomán,
Két bojtárom két oldalán.”*

*Magam megyek a derekán:
Szölke számár a hátulján.”*

Csak azután, hogy ezek elkotródtak, szólítá meg a leány a bojtárt.

– No, hát azt sem mondom, hogy „befellegzett!”, kincsem, galambom?

– Decsi Sándor az én nevem – dörmögé mogorván a bojtár.

– Jól van, méltóságos úr. Pardon, grácia, ha megbántottam! Hát nem tetszik besétálni az ivószobába?

– Köszönöm. Jó nekem idekinn is.

– Odabenn volna ám rangjához illő társaság.

– Tudom. Látom a lováról. Majd kijön az ide, énhozzám.

– Hát mit tetszik parancsolni? Hozzak bort? Vereset? Fehéret?

– Nem iszom bort. Adjon nekem *palackos sert*.

A palackba fojtott sert nem lehet megmérgezni, mert az kifut, ha egyszer a dugóját kihúzzák.

A leány elérte a szemrehányást, s csak elfojtotta magába a keserűségét. Nemsokára visszatért egy palack sörrel, odatette a legény elé.

A bojtár hetykén förmedt rá:

– Hát szabólegény vagyok én? Hogy nekem egyesével adják a palackot?

– Jól van, jól, no! Csak ne haragudjék a méltóságos úr. Egybe itt leszek vele.

Hozta aztán egész nyalábbal a palackokat: odarakta a legény elé sorban mind a hatot.

– Most már jól van!

– Kihúzzam a dugóját?

– Köszönöm, magam is értek hozzá.

Azzal fogta az első palackot, odaütötte a nyakát az asztal széléhez, az üveg feje letört, akkor aztán kitölté belőle a habzó sert a nagy pohárba.

Így aztán drágább a ser, mert az eltört palacknak az árát is meg kell fizetni; de hát – „az úr pokolban is úr!”

A leány negédesen ment tovább, durcás kacérsággal riszálva a csípőit. Az a két *arany* függő csak úgy csilingelt a fülében. A haja megint le volt már eresztve: nem volt a fésűre tűzve; az is csak úgy lebegett a pántlikás végeivel utána. „Ha te úgy, én is úgy!”

A csikós ivott csendesen egymagában. A leány végigdúdolta a folyosón! „Ha te tudnád, amit én: ki babája vagyok én? Te is sírnál, nemcsak én...” A negyedik sort elvágta a becsapott ajtó.

Mikor a leány újból kijött, már akkor három letört nyakú üres palack volt az asztalon. Azokat, az üvegcserepekkel együtt a kötényébe szedte.

A három palack sör után a legénynek is más kedve volt. Amint a leány ott ser-tepertélt körülötte, csak átölelte egyszer a derekát.

A leány nem is begyeskedett érte.

– No? Hát lehet már pertu beszélni veled? – kérdé a legénytől.

– Mindig is lehetett. No hát mit akartál mondani?

- Kérdeztél valamit?
- Mért van a szemed kisírva?
- Azért, mert nagy örömöm van. Kéröm akadt.
- Kicsoda?
- A vérvölgyi vén korcsmáros. Özvegy ember. Sok pénze van.
- Hozzámégy?
- Hogyne mennék, mikor visznek! Eressz el!
- „*Hazudsz: hazafutsz! anyád mellé kuporodsz: annak is nagyot hazudsz.*”

S azzal levette a kezét a leány derekáról.

- Iszol még több sert?
 - Hogyne innám.
 - De majd ellustulsz a sok sertől.
 - Arra van most nekem szükségem. Hogy csillapítsam a tüzet. Annak a másíknak odabenn csak adj erős bort; hadd melegedjen fel. Legyünk egyformák.
- Annak a *másíknak* odabenn bizonyosan nem mondta meg a leány, hogy itt van az egyik.

A csikós segített a dolgon. Elkezdett danolni: azt a gúnynótát, amivel a gulyást szokták bosszantani.

Szép, erős hangja volt: ismerte azt az egész Hortobágy.

*„Én vagyok a petri gulyás!
Én őrzöm a petri gulyát.
A bojtárom
Vizen, sáron,
Magam a paplanos ágyon.”*

Jól gondolta! Alig volt vége a nótának, már jött ökelme kifelé az ivószobából, mintha hívták volna. A gulyás hozta az egyik kezében a vörösboros palackot meg a poharat a palackra borítva, a másikban a furkósbotját; a palackot letette a csikóssal szemben az asztal túlsó oldalára, a botját végigfektette annak a botja mellé, s aztán leült az asztalhoz, szemben a másik legénnyel.

Se nem paroláztak, se nem üdvözölték egymást: csak úgy fejfelé bólintottak, mint akik értik a *többit*.

- Hát már visszatértél az utadból, pajtás? ... – kérde a csikósbojtár.
 - De majd megint folytatom, ha kedvem szottyan.
 - Elmégy Morvaországba?
 - Ha mást nem gondolok, elmegyek.
- Erre ittak egyet.
- Kis idő múlva megint kérdezé a csikós.
- Hát ezúttal asszonyt is viszöl magaddal?
 - Nem tudnám, hol venném az asszonyt?
 - Mondok: az édesanyádat.

– Dejsz az ott nem hagyja a debreceni kofaállását egész Morvaországért. Erre megint ittak egyet.

– Hát aztán elbúcsúztál már az édesanyádtól?

– Elbúcsúztam.

– Beszámoltál mindennel a számadó gazdának.

– Beszámoltam.

– Nincs már senkinél semmi tartozásod?

– De furcsákat kérdezel tőlem! Nem tartozom én a papnak sem! Mi bajod velem?

A csikós megcsóválta a fejét, s aztán még egy sörös palacknak törte el a nyakát. A pajtásnak is akart tölteni belőle. Az letakarta a tenyerével a poharát.

– Hát nem iszol az én sörömből?

– Tartom a regulát: „Serre bor – mindenkor: borra ser – sohasem.”

A csikós kiüríté maga az egész palackot, s akkor elkezdett bölcselkedni (ami megszállja az embert a sörital után).

– Látod pajtás, nincs utálatosabb hiba a világon a hazudásnál. Egyszer hazudtam életemben, azt sem a magam mentségére tettem. Most is megfekszi a lelkemet. – Illik a hazudás a juhászokhoz, de nem a lovon járó legényekhez. Annak a juhásznak már az ősapja is hazugsággal élt. A Jákob pátriárka megcsalta a saját apósát a tarka bárányokkal; annak is hazudott; kicsalta a saját apjának a szemét az Ézsau kesztyűivel; annak is hazudott; nem csoda hát, ha valamennyi pereputy-tya, aki csak birkát őriz, mind hazugsággal él. Juhásznak illik az, de nem gulyásnak.

A gulyásbojtár elnevette magát nagy hahotával.

– Ejnye pajtás! De jó prédikátor lett volna belőled! Úgy tudsz prédikálni, mint a pünkösdi legátus Balmazújvároson.

– Hm, pajtás! Az még nem volna neked baj, hogy jó prédikátor lett volna belőlem, hanem nagyobb baj az neked, hogy jó *fiskális* is lett volna belőlem. Azt mondd, hogy nem tartozol senki fiának egy görbe krajcárral sem.

– Sem a fiának, sem az apjának!

– *Nincs hazugság nélkül?*

– *El lehet nála nélkül.*

– Hát ez itt micsoda? Nézd csak: ez a hosszú levél? Nem ismered rá?

Azzal kihúzta a zsebéből azt a bizonyos váltót, s odatartá a cimbora orra elé.

A gulyás arca egyszerre elvörösödött a haragtól és szégyentől.

– Hogy került ez a kezvedbe? – dörmögé haragosan, s felugrott helyéről.

– Igen egyenes úton. Csak te maradj ülve, pajtás. Ne ugrálj még. – Hiszen nem vallatok én, csak prédikálok. – Hát az a becsületes ember, akinél ezt a váltót hagytad fizetség fejében, nemrégiben lovakat vásárolt a ménesünkből, váltóval fizetett; én azt kérdeztem, hogy mi az? ő megmagyarázta: így hozta elő, hogy te már tudod, mi az a váltó, megmutatta az írásodat, s panaszkodott, hogy valami

mulasztás van benne: nincs kiírva, hogy mely helyen kell fizetni, csak az, hogy Hortobágyon, az pedig nagy pusztá. Hát már most csak azért teszem elejbéd ezt az írást, hogy hozd helyre a mulasztást: ne mondja a kupec, hogy megcsalta a Hortobágyon egy *lovás legény!* Írd ide a sorba: „fizetendő a Hortobágyon, a csárda udvarán.”

Olyan szelíden beszélt a cimbora, hogy egészen elámította vele a pajtását. Az elhitte neki, hogy itt igazán nincs egyébről szó, mint a csikósok, gulyások jó hiteléről.

– Jól van. Megteszem a kedvedért, ha kívánod.

Kopogtattak az asztalon, a Kláríka kijött. Ott leskelődött közel az ajtóban. Nagy volt a meglepetése, mikor a két legényt halálos verekedés helyett egész nyugalmasan érkekezni látta. „Hozzon nekünk tollat, kalamárist, Kláríka lelkem.”

Kihozta nekik a városi biztos hivatalaszobájából az írószerszámokat.

Aztán nézte, hogy mit mívelnek vele.

A csikós mutatta a gulyásnak a papiroson, az ujjával odabökve, s diktálta, hogy mit írjon.

„Fizetendő Hortobágyon.” – Eddig megvan. „A csárda udvarán.” Ez kell még hozzá.

– Miért az udvarán?

– Hát csak azért, mert másképp nem lehet.

A zivatar rohanva közelgett ezalatt. A forgószél megelőzte a fergeteget, fakó porfelhővel takarva el eget, földet. A halászmadarak vijjongva repkedtek a Hortobágy fölött; fecske, verébsereg sietett eresz alá. Hangzott a nagy zúgás a pusztában.

– Nem jönnek be a csárdába? – sürgeté a leány a bojtárokat.

– Nem mehetünk. Idekinn van dolgunk – mondá a csikós.

Mikor aztán a gulyásbojtár készen volt a maga írásával, akkor a csikós kivette a kezéből a tollat, s megfordítva a váltót, annak a hátulsó lapjára a saját nevét pingálta oda szép gömbölyű betűkkel.

– Hát az mire való, hogy a magad nevét írod oda? – kérdé a gulyásbojtár kíváncsian.

– Hát az arra való, hogy majd mikor ennek az írásnak a fizetsége eljön, akkor azt a tíz forintot én fogom megadni, nem te.

– S miért fizetnéd azt meg te, én helyettem?

– Azért, mert *az az én tartozásom!* – mondá a csikós, felállva a helyéről, s felcsapva a kalapját. A két szemé szikrát hányt. Erre a szóra a gulyásbojtár csak elsápadt. Most már tudta, hogy mi vár rá!

A leány nem értett az egész irkafirkából semmit. Sem ebből a szóváltásból.

Megrázta a fejét. De bolondok! Csak úgy csilingelt a fülében az a két aranyfuttatott függő. „Arrul” van szó, „sárga rózsa!” Rólad van szó!

A csikósbojtár szépen összehajtogatta a váltót, s egész szelíden mondá a leánynak, odanyújtva feléje az írást:

– Kérem szépen, édes Klárka, legyen olyan jó, tegye el ezt a váltót a fiókjába. Aztán majd, ha visszatér a Pelikán úr, a lókupec, az ónodi vásárról, s betér ide ebédelni, adja át neki eztet. Mondja meg neki, hogy mi küldjük ketten. Régi kenyeres pajtások: a Lacza Ferkó meg a Decsi Sanyi. Köszöntetjük szépen. Az egyikünk majd beváltja. Hogy melyikünk az, majd elvállik.

A leány vállat vont. Fura népek ezek! Még hajba se kapnak. Egy írásra írják a nevüket.

Összeszedte az írószereket, s visszavitte a városi biztos szobájába, ami ott van az oszlopos ámbitusnak a végén.

A két legény csak egyedül maradt.

XII.

A csikósbojtár szép nyugodtan kitöltötte magának az utolsó pohár sört. A gulyásbojtár is fenéig kitöltötte a vörösborát a pohárba.

Összekoccintottak.

„Egészségedre!” Kiitták egyhujjába.

Azután elkezdé a csikósbojtár, két könyökére téhenkedve:

– Bizony, csak szép nagy puszta ez a Hortobágy, cimboral!

– Igazán nagy puszta.

– Nem hiszem, hogy nagyobb lett volna az a puszta, amelyiken Mózes járkáltatta a zsidó népet negyven esztendeig.

– Te tudod jobban. Te bújod a bibliai történeteket.

– Hanem azért, akármilyen nagy az a hortobágyi puszta, mégsem elég nagy arra, hogy *mi ketten elférjünk benne!*

– Magam is amondó vagyok.

– No hát *tágítsunk rajta egyet!*

Azzal felkapták az asztalról a furkósbotjaikat. – Jó két fiatal *csáti tölgy*, ólommal beöntve a bunkós vége.

Mind a kettő ment a maga lovához.

Lovaslegény nem verekszik gyalog.

Mire visszajött a leány a házból, már akkor nyeregben ült mind a két legény.

Akkor aztán neki nem szóltak semmit, szó nélkül hátat fordítottak egymásnak, s egyik *csára*, másik *hajsza* nekiindult ellenkező irányban, mintha a közelgő vihar elől menekülnének.

Hanem, amint valami kétszáz lépésnyire eltávoztak egymástól, akkor mind a kettő egyszerre hátranézett, s aztán megfordította a lovát.

Akkor aztán, a furkós botot *a boldog* végével lefelé fordítva, mind a két legény egyszerre sarkantyúba kapta a lovát, s vágatva rohant egymás felé. – Ez a pusztai párbaj.

Nem olyan könnyű az, mint amilyennek látszik! Lóháton verekedni, karddal is nagy mesterség: ámde a kard, akárhol talál, olyan sebet oszt, amit méltó megköszönni; de a bunkósbottal verekedőnek ugyan jól kell kiszámítani az ütést, mikor a vágató paripán szemberohan az ellenfelével: – ott nem háritanak, ott nem kapkodja félre az ember a fejét a csapás elől. Egyet ide, egyet oda! Amelyik *jobb*, az a *több*.

A két bojtárlegény, amint bothosszára összetalálkoztak, egyszerre csapott le az ólmosbottal egymásnak a fejére, s azzal tovább futott velük a rohanó paripa.

A Decsi Sándor megingott a nyergében a kapott ütéstől: a feje meglódult utána; hanem aztán csak felvágta a fejét, megigazította a begyűrt süvegét; bizonyosan csak a bot nyele, nem a bunkója sújtá a tarkóját.

Hanem az ő csapása annál jobban volt odaszánva. Az ólmosbot bunkója oldalt találta az ellenfél koponyáját, s az oldalt fordulva kiesett a nyergéből, s hasmánt terült el a földön.

Ekkor aztán a győztes ellenfél visszafordította a lovát, s a leütött ellenfelét tarkótul sarkáig végigpáholta, ami csak ráfért. Így szokták azt!

Ha már *elégtétel*, hát legyen *elég téve!*

Hej, ha a gavallér urak is ezt a szokást vennék fel, tudom Istenem, hogy majd megritkulnának a párbajok!

Mikor aztán elvégezte vele a dolgát, akkor a botja végével fölszedte a földről a vetélytársa kalapját, kitépte belőle a bélést: megtalálta benne a fonnyadt sárga rózsát, felhajtotta a levegőbe, s úgy elüté a botjával, hogy százfelé repültek a levelei: mint a lepkék, úgy repültek a szélben.

A leány onnan nézte ezt a döntő párbajt a csárdaajtóbul.

A sístergő istennyila ott csapott le a közel malom előtt. Itt volt a zivatar! Resegett, ropogott az ég sarka.

– *Megmondtam, ugye?* – kiáltá a csikós lóhátrul a leánynak, a megpaskolt ellenfélre mutatva. – Most már beviheted és ápolhatod! Neked maradt!

– Látod? – monda a leány. – Ha ő ütött volna le tégedet, én rád borultam volna, s a testemmel védtelek volna meg, hogy meg ne verhessen. Akkor aztán megtudtad volna, hogy téged szerettelek *igazán*.

A csikós sarkantyúba kapta a lovát, s nekivágtatott a szembe közelgő zivatar-nak. Zápor, jégesővel vegyest, vágott alá nagy szakadással, mennykő hullott nagy lobogással. A leány utánanézett a lovasnak, amíg a zivatar el nem takarta az alakját; egyszer-egyszer, mikor megvillámlott, a tűzzé vált záporban meglát-szott az árnyék alakja, meg-meg csak elveszett: míg egészen eltűnt.

Talán sohasem is látta őt többet.